

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії
і регіонознавства

НАУКОВИЙ СЕМІНАР

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для самостійної роботи магістрантів, які навчаються за спеціальностями
«Економічна та соціальна географія» і «Географія рекреації і туризму»

Харків – 2015

УДК 911.3:[30+33]:378.091.32 (075.8)

ББК 65.04 р 3

Н 50

*Схвалено методичною комісією, рекомендовано до друку Вченою радою
факультету геології, географії, рекреації і туризму
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 27.08.2015 р.)*

Н50 Нємець Л. М., Сегіда К. Ю., Кравченко К.О. Науковий семінар: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів-магістрантів, які навчаються за спеціальностями «Економічна та соціальна географія» і «Географія рекреації і туризму». – Харків, 2015. – 70 с.

Навчально-методичний посібник розроблений відповідно до робочих програм спецкурсів «Науковий семінар – новітні напрями суспільно-географічних досліджень» як одного з важливих для підготовки магістрантів, які навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія» та «Науковий семінар з питань туристсько-рекреаційних досліджень» як одного з важливих для підготовки магістрантів, які навчаються за спеціальністю «Географія рекреації і туризму» та спеціалізацією «Рекреаційна та екскурсійна діяльність» спеціальності «Економічна та соціальна географія».

Мета: надання методичної допомоги студентам при підготовці до лекційних та семінарських занять при вивченні даного спецкурсу та розвиток навичок самостійної роботи для написання студентських наукових робіт, дипломної роботи магістра тощо.

Навчально-методичний посібник розрахований на магістрантів денного та заочного відділень географічних факультетів, які навчаються за спеціальностями «Економічна та соціальна географія» й «Географія рекреації і туризму». Він містить загальні відомості про курс, тематичний план (структуру) курсу, навчальну програму з вимогами до формування компетентностей студентів, тезовий зміст лекційної складової спецкурсу, список рекомендованої літератури, перелік тем і планів семінарських занять, методичні вказівки до їх виконання, питання до модульного контролю, систему оцінювання навчальних досягнень студентів.

УДК 911.3:[30+33]:378.091.32 (075.8)

ББК 65.04 р 3

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2015

© Нємець Л. М., Сегіда К. Ю.,
Кравченко К.О., 2015

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
СТРУКТУРА КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	6
СТРУКТУРА КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»	7
ЗМІСТ ПРОГРАМИ.....	8
ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВА СПЕЦКУРСУ.....	11
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	33
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	37
ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	41
ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	42
ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	43
ТЕЗОВИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СПЕЦКУРСУ:	
ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ	44
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ.....	46
ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ.....	47
ДОДАТКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДО СПЕЦКУРСУ.....	49
<i>Додаток А. Словник основних термінів та понять.....</i>	<i>49</i>
<i>Додаток Б. Словник сталих і синонімічних конструкцій наукового та офіційно-ділового мовлення.....</i>	<i>57</i>
<i>Додаток В. Українсько-англійський словник основних термінів та понять....</i>	<i>59</i>
<i>Додаток Г. Англійська структура реферування наукової роботи.....</i>	<i>60</i>
<i>Додаток Д. Деякі види науково-літературних робіт</i>	<i>61</i>
<i>Додаток Е. Розробка розгорнутого плану (плану-проспекту).....</i>	<i>62</i>
<i>Додаток Ж. Типові помилки при підготовці наукової роботи до захисту.....</i>	<i>63</i>
<i>Додаток З. Перелік періодичних видань в галузі соціально-економічної географії для самостійного опрацювання студентами.....</i>	<i>64</i>

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Метою спецкурсів *«Науковий семінар – новітні напрями суспільно-географічних досліджень»* (для магістрантів, які навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія») та *«Науковий семінар з питань туристсько-рекреаційних досліджень»* (для магістрантів, які навчаються за спеціальністю «Географія рекреації і туризму» та спеціалізацією «Рекреаційна та екскурсійна діяльність» спеціальності «Економічна та соціальна географія») є формування у студентів знань про теоретичні та методичні основи здійснення наукових досліджень з суспільної географії (географії рекреації і туризму) - загальну схему наукового дослідження, особливості теоретичних і емпіричних досліджень, принципи та правила оформлення наукових робіт, методичні прийоми роботи з науковою інформацією та спеціальною літературою. Такі знання є основою формування цілісного та комплексного погляду на географічну науку і сутність-реалізації її наукових засад. Підготовка студентів до адекватного сприйняття сучасних актуальних проблем та напрямів подальшого прогресу системи географічних наук в цілому, суспільно-географічних та туристсько-рекреаційних зокрема, допоможе бачити та розуміти сутність географічних процесів та явищ.

Завданнями курсу є:

- розширити компетентності з методології науки;
- закріпити та розширити знання з теоретико-методичних засад суспільної географії (географії рекреації і туризму);
- засвоїти напрями наукових досліджень з проблем регіонального розвитку господарства (з питань туристсько-рекреаційних досліджень);
- оволодіти методами планування і організації наукових досліджень;
- ознайомити студентів з підходами до накопичення інформації та її аналізу;
- набути навичок узагальнення та використання наукових досліджень у процесі підготовки наукових та дипломних робіт;
- вивчити та опрацювати основні наукові доробки сучасних українських вчених в галузі суспільної географії (географії рекреації й туризму);
- оволодіти навичками наукової діяльності з економічної та соціальної географії (з географії рекреації і туризму);
- закріпити навички: роботи з джерелами наукової інформації, визначення основних етапів наукової діяльності, розробка алгоритму наукового дослідження.

Компетентності студентів

Науковий семінар – сучасні напрями суспільно-географічних досліджень (спеціальність «Економічна та соціальна географія»)

<i>теоретичні</i>	<i>практичні</i>
• нові напрями в сучасній суспільній географії у відповідності з соціальним замовленням суспільства; • знати наукові доробки основних представників суспільної географії; • розуміти зміст соціально-географічного дослідження; • знати методи та прийоми пізнання; • знати основні джерела інформації; • розуміти елементи наукового дослідження; • знати вимоги до мови і стиля наукової роботи.	• виділяти та обґрунтовувати проблемні ситуації в суспільній географії та протиріччя в ній; • вміти висувати наукові гіпотези; • обґрунтовувати обрану тему дослідження; • розробляти план та алгоритм дослідження; • вміти раціонально працювати з науковими джерелами.

Науковий семінар з питань туристсько-рекреаційних досліджень (спеціальність «Географія рекреації і туризму» та спеціалізація «Рекреаційна та екскурсійна діяльність» спеціальності «Економічна та соціальна географія»)

<i>теоретичні</i>	<i>практичні</i>
• нові напрями в дослідженні географії рекреації і туризму у відповідності з соціальним замовленням суспільства; • знати наукові доробки основних представників географії рекреації і туризму; • розуміти зміст туристсько-рекреаційних досліджень; • знати методи та прийоми пізнання; • знати основні джерела інформації; • розуміти елементи наукового дослідження; • знати вимоги до мови і стиля наукової роботи.	• виділяти та обґрунтовувати проблемні ситуації в географії рекреації і туризму та протиріччя в ній; • вміти висувати наукові гіпотези; • обґрунтовувати обрану тему дослідження; • розробляти план та алгоритм дослідження; • вміти раціонально працювати з науковими джерелами.

У набутті знань з питань організації та методики наукових досліджень особливої уваги вимагає поєднання вивчення спецкурсу з індивідуальною і самостійною роботою студентів. Навчання у формі самостійної роботи має на меті не тільки закріплення набутих теоретичних знань, але й значне розширення та поглиблення їх згідно з визначеними напрямками наукових досліджень.

СТРУКТУРА КУРСУ
«НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	ер		л	п	лаб	інд	ер
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Організація науково-дослідної роботи студентів у вищій школі. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Актуальність та класифікація суспільно-географічних досліджень. Сучасна наукова проблема	34	2	8			24	32,5	0,5	2			30
Тема 2. Планування і організація суспільно-географічних досліджень. Основні елементи наукового дослідження	34	2	8			24	34,5	0,5	4			30
Тема 3. Методи проведення наукового дослідження. Робота над літературними джерелами та джерела інформації. Узагальнення результатів наукового дослідження	52	2	17			33	39	1	4			34
Усього годин	120	6	33				120	2	10			94
Індивідуальне науково-дослідне завдання					14						14	
Усього годин	120	6	33		14	81	120	2	10		14	108

СТРУКТУРА КУРСУ
«НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ
ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Організація науково-дослідної роботи студентів у вищій школі. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Актуальність та класифікація туристсько-рекреаційних досліджень. Сучасна наукова проблема	34	2	8			24						
Тема 2. Планування і організація туристсько-рекреаційних досліджень. Основні елементи наукового дослідження	34	2	8			24						
Тема 3. Методи проведення наукового дослідження. Робота над літературними джерелами та джерела інформації. Узагальнення результатів наукового дослідження	49	2	14			36						
Усього годин	120	6	30									
Індивідуальне науково-дослідне завдання					14							
Усього годин	120	6	30		14	84						

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Організація науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Актуальність та класифікація суспільно-географічних (туристсько-рекреаційних) досліджень. Сучасна наукова проблема.

Значення науково-дослідної роботи як складової частини навчального процесу та її вплив на виховання і розвиток творчих здібностей у студентської молоді. Науково-дослідна робота студентів як складова частина навчального процесу. Самостійна науково-дослідна робота студентів. Творчість як форма мислення. Природа здібностей як психологічна проблема розвитку творчості. Розвиток творчих здібностей студентів, умови та особливості.

Значення інформаційного забезпечення процесу проведення наукового дослідження; характеристика існуючої класифікації бібліографічних джерел та перелік найважливіших періодичних видань, що широко використовуються в економіко-географічних дослідженнях; зразки складання бібліографії наукових джерел. Класифікація наукових досліджень. Інформаційні джерела економіко-географічних досліджень. Інформаційно-пошукові мови бібліотечних фондів. Складання бібліографії з проблем та напрямків наукових досліджень.

Соціально-економічна географія на теренах СРСР. Нові напрямки СЕГ досліджень з кінця ХХ – на початку ХХІ ст. Нові змістовні етапи суспільно-географічних досліджень в Україні. Персоналії СЕГ та їх вклад у розвиток науки. Наукова гіпотеза суспільно-географічних досліджень. Вимоги до висунення і формулювання наукових гіпотез. Особливості застосування загальнонаукових методів у суспільно-географічних дослідженнях. Фундаментальні та прикладні дослідження. Визначення наукової проблеми. Наукові проблеми: теоретичні та емпіричні, загальні і часткові, фундаментальні і прикладні. Виділення та обґрунтування проблемної ситуації в суспільній географії.

Тема 2. Планування і організація суспільно-географічних (туристсько-рекреаційних) досліджень. Основні елементи наукового дослідження. Методи планування і організації досліджень суспільно-географічного спрямування. Вибір пріоритетного напрямку наукових досліджень. Критерії актуальності наукової проблеми. Формування теми дослідження. Вивчення ступеню дослідженості обраної проблеми: визначення кола питань, що потребують розробки. Техніко-економічне обґрунтування теми пошукового дослідження. Розробка програми науково-дослідної роботи. Основні розділи програми: визначення об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження. Стан проблеми, що досліджується; зміст дослідження; методи та прийоми дослідження; результати дослід-

дження, порядок їх використання; очікувана ефективність використання результатів дослідження. Календарний план виконання дослідницьких робіт; кошторис витрат на виконання науково-дослідної роботи. Формування групи виконавців науково-дослідної роботи. Розробка індивідуальних планів-завдань учасниками досліджень та організація контролю за їх виконанням. Особливості планування і організації науково-дослідної роботи студентів /НДРС/, порядок його розробки, організація контролю за виконанням.

Особливості визначення об'єкта дослідження. Предмет дослідження як неодмінна складова наукової роботи. Мета дослідження та її роль. План наукового дослідження. Послідовність основних етапів наукового дослідження. Обробка результатів дослідження.

Тема 3. Методи проведення наукового дослідження. Робота над літературними джерелами та іншими джерелами інформації. Узагальнення результатів наукового дослідження. Прийоми розробки методики проведення наукового дослідження з проблем управління регіональним соціально-економічним розвитком.

Розробка вихідної теоретичної концепції дослідження та його робочих гіпотез. Визначення об'єкту та предмету дослідження. Методи роботи з літературними джерелами. Формування інформаційної бази темою дослідження, забезпечення її повноти, надійності та достовірності. Методи визначення репрезентативності інформації. Методичні принципи, прийоми та технічні можливості обробки інформації. Використання ЕОМ для обробки економіко-статистичної інформації. Визначення вимог до результатів дослідження, що передбачалося. Методи обчислення очікуваного економічного ефекту від використання результатів наукового дослідження. Методичні прийоми апробації отриманих результатів.

Обробка літературних джерел. Порядок і алгоритм. Бібліографічний опис. Інтернет технології в дослідженнях.

Методи узагальнення результатів досліджень соціально-економічного розвитку районів. Систематизація результатів наукових досліджень. Форми подання результатів науково-дослідної роботи. Загальні вимоги щодо оформлення результатів наукових досліджень. Структура наукового документу, основні елементи, композиція. Рубрикація. Таблиці, графічні та картографічні матеріали. Лексика наукового документу. Оформлення результатів наукових досліджень у вигляді звіту, наукової доповіді, статті, курсової або дипломної роботи тощо. Звіт про наукову роботу. Вимоги щодо його структури, змісту та оформлення. Анотація наукової роботи. Рецензія наукової роботи і вимоги щодо її змісту та оформлення. Студентські наукові роботи. Основні вимоги

щодо їх структури, змісту та оформлення. Основні вимоги щодо завершення науково-дослідної роботи. Планування та організація використання результатів заведеної науково-дослідної роботи. Розробка плану впровадження результатів науково-дослідних робіт та організація контролю за його виконанням. Класифікація результатів науково-дослідних робіт за основними ознаками, що характеризують ефективність її використання. Методичне оформлення наукового твору.

ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВОЇ СПЕЦКУРСУ

Тема 1.

1. Організація науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ.
2. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.
3. Наукова новизна, актуальність та класифікація суспільно-географічних досліджень.
4. Сучасна наукова проблема.

1. Організація науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ.

Науково-дослідна робота студентів(НДРС) вищого навчального закладу є одним із основних напрямів самостійної роботи, важливим чинником підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Загальні засади НДРС. Науково-дослідна робота студентів охоплює два взаємозв'язаних аспекти:

- а) навчання елементам дослідної діяльності, організації і методики наукової діяльності;
- б) наукові дослідження, які здійснюються під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Зміст і характер науково-дослідної роботи соціо-економіко географів визначаються:

- проблематикою науково-дослідної і науково-методичної діяльності кафедри;
- тематикою досліджень, що здійснюються кафедрою у творчій співпраці із виробництвом та науково-дослідними установами;
- умовами дослідної роботи студентів (наявністю наукової бази дослідження, доступ до потрібної наукової інформації, наявність комп'ютерної техніки, кваліфікованого наукового керівництва).

Зміст і структура НДРС забезпечують послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу. Це зумовлює спадкоємність її методів і форм, зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь і навичок у процесі виконання ними наукової роботи.

Науково-дослідна діяльність студентів вищого закладу освіти здійснюється в таких напрямках:

- науково-дослідна робота як *невід'ємний елемент* навчального процесу, що належить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм і є обов'язковою для всіх студентів;

- науково-дослідна робота, що здійснюється *поза навчальним процесом* у межах студентського науково-творчого товариства, у наукових гуртках, проблемних групах тощо;

- *науково-організаційні заходи* (конференції, конкурси, олімпіади тощо).

Належно організована *науково-дослідна робота* у навчальному процесі *сприяє* поглибленому засвоєнню навчальних дисциплін, виявленню індивідуальності, формуванню власної думки щодо конкретної дисципліни.

Науково-дослідна діяльність студентів забезпечує розв'язання таких завдань:

- формування наукового світогляду;
- оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги їм у прискореному оволодінні спеціальністю;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у розв'язанні практичних завдань;
- прищеплення навичок самостійної науково-дослідної діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі.

Науково-дослідна робота студентів *має суттєве значення* для науки і практики, забезпечує постійне оновлення і вдосконалення своїх знань, а для дослідника - розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції за обраним фахом.

Навчальна науково-дослідна робота. Такий вид роботи студентів у межах навчального процесу є обов'язковим для кожного і охоплює майже всі форми навчальної роботи:

- написання рефератів з конкретної теми у процесі вивчення дисциплін суспільно-географічного циклу, фундаментальних і професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором;

- виконання практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку;

- виконання нетипових завдань дослідницького характеру під час різних видів практики, індивідуальних завдань;

- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (як теоретичних, так і емпіричних);

- підготовка і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр.

Інноваційною технологією навчання є впровадження в навчальний процес ***індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)***. Це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-го характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного ма-

теріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового іспиту чи заліку. ІНДЗ спрямовані на самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення, практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Серед ІНДЗ найпоширенішими є: конспект із теми (модуля) за заданим планом або планом, який студент розробив самостійно; реферат з теми (модуля) або вузької проблематики, тезування доповіді.

Тези – це стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо. Вони включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовують тему, викладають історію питання, методiku дослідження та його результати. Окремі положення в тезах мають бути пов'язані між собою логічно. Залежно від того, наскільки поширено подано тези, їх поділяють на:

- **основні** (головні положення, що узагальнюють зміст);
- **прості** (головні думки в змістовій частині тексту);
- **складні** (запис, що включає в себе як основні, так і прості тези).

Тези можуть бути цитатними, вільними, комбінованими.

Важливими ІНДЗ також є розв'язання та складання розрахункових або практичних задач різного рівня з теми (модуля) або курсу; розроблення теоретичних або прикладних (діючих) функціональних моделей явищ, процесів, тощо; комплексний опис будови, властивостей, функцій, явищ, об'єктів, тощо; анотування опрацьованої літератури з курсу, бібліографічний опис, групові завдання тощо.

У професійній підготовці суспільних географів важливу роль відіграють такі форми науково-дослідної роботи, як **курсова, дипломна, магістерська роботи**.

Самостійним дослідженням на основі здобутих знань із курсу основної фахової дисципліни, що передбачає певний науково-теоретичний та практичний досвід студента, є **курсова робота**. За своїм змістом вона повною мірою відповідає науково-методичному пошуку, тому не може обмежуватися реферуванням наукових джерел, а має містити елементи нових знань та експериментального досвіду.

Дипломна робота є підсумком навчальної та науково-практичної діяльності студента за період навчання у ВНЗ. Це *комплексна форма контролю* досягнутого студентом кваліфікаційного рівня, яка відповідає позиціям спеціаліста певного профілю.

Магістерська робота є завершеним самостійним дослідженням, у якому висунуті для публічного захисту наукові положення є свідченням достат-

нього науково-теоретичного і науково-практичного рівня, уміння творчо використовувати сучасні методи досліджень.

Ознайомившись з запропонованою викладачами тематикою магістерських робіт, студент має можливість самостійно обрати тему дослідження, а також запропонувати власну тему з обґрунтуванням її актуальності. Серед **вимог до змісту** дисертаційної роботи слід відзначити *наступні*: актуальність теми, відповідність сучасному стану проблеми та перспективам їх вирішення, практичним завданням; опрацювання і критичний аналіз видань (монографічних, довідкових, періодичних, методичних) з даної проблеми; характеристика історії досліджуваної проблеми; чітка характеристика предмета, мети, методів дослідження, опис та аналіз суспільно-географічних фактів, узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки, практичні рекомендації.

Здійснювати суспільно-географічне дослідження бажано *поетапно*, а кількість етапів, залежно від змісту і завдання дослідження, може бути різною:

1 етап – визначення протиріччя у системі суспільно-географічного розвитку, наукової проблеми і мети дослідження;

2 етап – визначення стану розв'язання обраного протиріччя, їх причин, об'єкта і предмета; формулювання суспільно-географічної гіпотези (передбачення-припущення).

3 етап – формулювання конкретних завдань відповідно до гіпотези визначення методики дослідження; визначення показників та індикаторів суспільно-географічного розвитку.

4 етап – експериментально-емпіричні дослідження (збір, обробка та аналіз масивів статистичних даних).

5 етап – підсумковий (побудова моделі розвитку предмета дослідження, її аналіз та визначення проблем та перспектив).

У науковій літературі підкреслюється, що правильно поставлена проблема є передумовою успіху її вивчення. Щоб перейти від *практичного завдання до наукової проблеми*, необхідно виконати *два процеси*:

- а) визначити, які наукові знання потрібні, аби вирішити практичне завдання; б) встановити, чи є для цього необхідні наукові знання.

Звідси випливає, що наукова проблема не висувається довільно, а є результатом глибокого вивчення практики та наукової літератури.

Структура огляду літератури є наступною:

- літературні джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми;
- теоретичні роботи, які повністю присвячені темі;
- роботи, які розкривають проблему частково;
- короткий висновок про ступінь висвітленості в науковій літературі основних аспектів теми.

У наукових роботах застосовуються як **теоретичні** (аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування, конкретизація.), так і **емпіричні** методи (спостереження, експеримент, моделювання та ін.).

Наукове дослідження повинно включати не тільки якісний аналіз досліджуваних явищ, а й кількісний вимір отриманих експериментальних результатів, який підвищує ступінь вірогідності та об'єктивності їх оцінки. Для практичного здійснення розрахунків необхідно: чітко визначити складові суспільно-географічного процесу, які можуть бути зафіксовані у певних одиницях вимірювання; використати існуючу, або розробити власну експериментальну методику дослідження; отримати результати обчислення; подати кількісні результати у формі, що забезпечує можливість єдності якісної та кількісної оцінок.

Список використаних джерел у науковій роботі свідчить про рівень вивчення стану досліджуваної проблеми і навичок роботи науковця з фаховою літературою. Існують певні **правила роботи з літературою**, які треба враховувати :

- складання попереднього бібліографічного списку джерел;
- підбір публікацій;
- опрацювання публікацій.

Отже, **організація навчально-дослідної роботи студентів** є важливим чинником підвищення ефективної професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі передовсім тому, що передбачає індивідуалізацію навчання, дає змогу реалізовувати особистісно орієнтоване навчання, розширює обсяг знань, умінь та навичок у майбутніх фахівців, сприяє формуванню активності, ініціативи, допитливості, розвиває творче мислення, спонукає до самостійних пошуків.

2. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

Якість та актуальність наукових досліджень залежить від багатьох факторів, серед яких одним із значущих є **інформаційне забезпечення**, за допомогою якого дослідник отримує наукову інформацію, необхідну для проведення дослідження. Формування інформаційного забезпечення є *першим етапом* виконання будь-якого дослідження. При цьому повнота і достовірність зібраного матеріалу має вирішальний вплив на результати дослідження.

Наукову інформацію визначають як отриману в процесі пізнання логічну інформацію, що адекватно відображає явища та закони природи, суспільства, мислення і використовується у суспільно-історичній практиці.

Інформаційні ресурси наукового дослідження - це сукупності інформаційних матеріалів: документів і масивів інформації у формі публікацій, наукових звітів, електронних записів (баз даних). Структурною одиницею інформаційного ресурсу є науковий документ, тобто матеріальний об'єкт, який містить науково-технічну інформацію і призначений для її збереження та використання.

Перед кожним дослідником постає завдання навчитися перетворювати інформацію в основний ключовий ресурс, сутність якого полягає у здатності об'єднати найкращим чином усі ресурси, що використовуються для проведення дослідження, та забезпечити вирішення поставленої мети.

Організація і проведення досліджень значною мірою залежить від складу, змісту та характеру залучених джерел інформаційного забезпечення, які у свою чергу визначаються метою і практичним призначенням розробок.

Суспільно-географічні дослідження потребують багатоаспектної інформації, яку можна класифікувати так: законодавчі акти; нормативні матеріали; наукова література (монографічна та періодична); матеріали конференцій, симпозіумів, нарад; статистичні довідники, статистичні матеріали за об'єктом дослідження (країни, регіону, територіальної одиниці, галузі господарства).

Послідовність вивчення літературних джерел і збору матеріалів є такою:

- *перший крок* - передбачає складання бібліографії, тобто загального списку доступних джерел отримання інформації;
- *другий крок* - полягає у загальному перегляді тих джерел, які дають найбільш загальне уявлення про проблему;
- *третій крок* - поглиблена робота з бібліографічними матеріалами, серед яких найважливіше значення мають реферативні збірники та бібліографічні покажчики.

Бібліографія потребує постійного оновлення, доповнення і розширення. Для цього потрібно чітко дотримуватися правил складання бібліографії: вказати автора (прізвище та ініціали), назву роботи, місце видання і видавництво, рік публікації, кількість сторінок. Якщо йдеться про журнальні статті, то вказуються: прізвище та ініціали автора, назва статті, назва журналу, рік його видання, номер журналу та сторінки, де саме розміщено матеріал. Для того щоб правильно опрацювати бібліографію, її можна структурувати на декілька груп за ознакою важливості та з урахуванням наявного часу на її вивчення.

Ознайомлення з інформаційним документом варто здійснювати у такий спосіб. Спочатку слід вивчити його зміст і вступ (передмову), потім вибірково переглянути матеріали тих розділів, які представляють інтерес, наприклад, ілюстративні матеріали, перші речення абзаців, висновки. У разі, коли перег-

лянуті матеріали стосуються теми дослідження, розділ необхідно уважно прочитати, критично оцінити прочитане та занотувати найцікавіші положення як фрагменти майбутньої роботи. На останньому етапі з таких фрагментів формується конспект роботи - пов'язане і стисле викладення своїми словами опрацьованого матеріалу. За наявності дискусійних питань необхідно висвітлити позиції авторів, дати критичну оцінку різних точок зору і висловити власну думку.

Характеристика та класифікація наукових літературних джерел. Проведення наукових досліджень насамперед потребує отримання системних знань, які, за визначенням Д.І. Блюменау, являють собою «*сукупність (систему) суджень науки, які фіксують стійкі, необхідні зв'язки та властивості предметів та явищ суспільного життя*». Такі знання дослідник отримує із науково-технічної літератури.

За характером та змістом виділяють такі основні види наукових літературних джерел:

1. *Енциклопедії* можуть бути загальними та спеціалізованими. Вони інформують про суть питання, дають посилання на суміжні розділи, вказують основну літературу.

2. *Монографія* - це наукова праця одного або декількох авторів, присвячена глибокому викладу матеріалу в конкретній, зазвичай вузькій галузі науки.

3. *Збірка наукових праць* - видання, яке складається з окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей.

4. *Періодичні видання* - це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки. У періодичних виданнях можуть друкуватися праці та їхні результати. Виклад матеріалу здійснюється у популярній, доступній формі.

Залежно від статусу видання, рівня рецензування та відбору до друкування необхідно розрізняти фахові періодичні видання, в яких дозволено публікувати результати наукових досліджень з певного профілю підготовки, та нефахові, які у свою чергу можуть бути науковими, науково-популярними, публіцистичними (залежно від змісту та стилю подання матеріалів).

5. *Матеріали наукових конференцій* – збірник коротких повідомлень про розробки наукових проблем, встановлення та дослідження наукових фактів тощо.

6. *Наукові статті в спеціальних журналах* – розглядаються за окремими напрямками наук, належать, як правило, до достовірних джерел.

Навчальна література - це підручники, навчальні посібники, навчально-методична література. Навчальна література може мати гриф Міністерства

освіти і науки України, що затверджує її для використання як навчальну у ВНЗ України, або видаватися без нього. Наявність грифа свідчить про те, що навчальну літературу підготовлено відповідно до Галузових стандартів вищої освіти, затверджених освітньо-кваліфікаційних програм, вона пройшла незалежне рецензування та затверджена навчально-методичною комісією з відповідного напрямку підготовки фахівців.

Основними різновидами навчальної літератури є:

- *підручник* - це інформаційна модель навчання, своєрідний сценарій навчального процесу, який відображає теорію і методику процесу навчання. Саме з цих позицій підручник повинен відображати зміст і цілі навчання, визначати систему пізнавальних дій з матеріалом, форми навчання і способи контролю;
- *навчальний посібник* - видання, яке частково доповнює або замінює підручник та офіційно затверджений як такий.
- *спеціалізовані довідники* - є найбільш повним джерелом інформації за глибиною аналітичного та логічного осмислення.
- *огляди* містять стислі, основні історичні відомості та матеріали, що відображають новітні досягнення науки і техніки. Їх друкують як окремі компактні видання, висвітлюючи найчастіше певну проблему або тему.
- *бібліографічні видання* забезпечують повну інформацію про нові публікації з будь-якого питання та містять бібліографічні покажчики - перелік структурованої тематичної літератури; реферативний журнал - це періодичне видання, в якому публікуються реферати, анотації та бібліографічні описи літератури, що становлять найбільший інтерес для науки і практики; експрес-інформація - періодичне видання, що містить розширені реферати статей, описи винаходів і публікацій, які дають можливість отримати інформацію про їх сутність та зміст, не звертаючись до першоджерел; друковані бібліографічні картки містять повний бібліографічний опис джерел інформації. З них складаються каталоги - набори відповідним чином систематизованих карток, наявних у бібліотеці книжок, журналів та інших друкованих матеріалів; картотека - це перелік усіх друкованих матеріалів, виявлених із певної тематики.
- *реферат* має відповідати певним вимогам, зокрема: повнота, об'єктивність, змістовність, стислість, зрозумілість. Як правило, реферат передбачає висвітлення таких позицій: проблема або тема дослідження; сфера дослідження; мета і завдання дослідження; метод дослідження; вид дослідження - фундаментальне, пошукове, прикладне; отримані результати та їх значення для науки і практики.
- *автореферат* - короткий виклад наукової праці, підготовлений автором та надрукований для попереднього ознайомлення з твором (наприклад,

автореферат дисертації). Вимоги до його змісту, структури та обсягу визначає ВАК України.

- *анотація* - це коротка характеристика книги, статті або рукопису, в якій викладається зміст першоджерела, перелік ключових питань і дається його оцінка. В анотації, як і в рефераті, викладаються основні положення оригіналу, що вказують на значення та наукову новизну роботи, на основі якої підготовлено анотацію.

- *резюме* - має акцентувати увагу на ключових моментах роботи, що розглядається, а також відображати її композицію.

- *рецензія* - це вид наукової, літературної і художньої критики, науково-критична стаття, що дає оцінку досліджуваному твору.

- *тези* - основна думка або ключове положення доповіді, лекції, статті чи іншого авторського первинного документа. Теза може бути короткою або розгорнутою. Вона відрізняється від повного тексту оригіналу тим, що в ній відсутні деталі, пояснення, ілюстрації.

- *наукові повідомлення* найчастіше готують для публічних виступів. Зображення (графіки, плакати) використовують як доповнення до мовних комунікацій.

- *наукова доповідь* - це короткий виклад самостійно проведеного дослідження, наукової роботи або її окремої частини.

Доступ до інформаційних ресурсів здійснюється за допомогою різних програмно-методологічних і нормативно-правових інструментів. Це словники, тезауруси і класифікації, інструкції та методичні матеріали, статuti і положення, схеми, описи, програмне забезпечення, Інтернет тощо. Кожний тип інформаційного продукту вимагає специфічної технології отримання.

Інформаційний пошук - це сукупність операцій, спрямованих на відшукування документів, які необхідні для проведення наукового дослідження. Пошук може здійснюватися вручну (за звичайними бібліографічними картками, картотеками, друкованими покажчиками), із застосуванням автоматизованих комп'ютерних систем пошуку інформації, використанням баз і банків даних, ресурсів Інтернет.

Представлене до захисту наукове дослідження має повністю виключати **плагіат** у будь-якій його формі. Під плагіатом у сфері науки розуміють **свідоме присвоєння авторства чужого наукового твору**, використання його повністю або частково під своїм прізвищем без посилання на джерело запозичення. За широко розповсюдженим сучасним висловом «*плагіат - це єдиний вид крадіжки, при якому злодій повідомляє своє прізвище*». У практиці наукових досліджень плагіатом є не тільки дослівне використання тексту інших науков-

ців, а й будь-яке його перефразування, при якому зміст (наукова ідея) цього тексту зберігається і видається за власний (власну).

Уникнення плагіату в науковому дослідженні *є обов'язковою вимогою*, яка жодним чином не пов'язана із уникненням розгляду наукових положень, розроблених іншими дослідниками. Навпаки, широкий критичний огляд таких наукових положень - це обов'язковий елемент підготовки кожного наукового дослідження. Мова в даному випадку йде про коректне посилання на джерело, що містить важливе наукове положення і є об'єктом цитування в магістерській дипломній роботі.

Розрізняють *пряме і непряме цитування положень окремих авторів*. При *прямому цитуванні* обов'язковими є такі вимоги:

- цитування не повинно бути надмірним за обсягом;
- положення, що цитуються, мають бути обов'язково виділені лапками;
- цитований текст має наводитися дослівно (без купюр, що можуть спотворити його зміст);
- при виділенні окремих слів у цитаті необхідно зазначати авторство такого виділення («виділено автором» або «виділено нами»);
- посилання на джерело має здійснюватися за бібліографічними вимогами (з обов'язковим зазначенням сторінок).

При *непрямому цитуванні* наукового положення іншого автора дозволяється надавати стисле власне визначення основної його ідеї із максимальною точністю. Використовувати лапки у такому випадку не потрібно, але головна вимога лишається - чітке посилання на прізвище автора і джерело (наукову роботу) з обов'язковим зазначенням сторінок.

Недотримання цих вимог вважається порушенням авторських прав (плагіатом) і переслідується законом. Нині у багатьох вищих навчальних закладів України й інших країн при виявленні плагіату наукове дослідження *знімається із захисту без права повторного його розгляду за визначеною темою*.

3. Наукова новизна, актуальність та класифікація суспільно-географічних досліджень.

Формування положень наукової новизни. Теоретична частина наукового суспільно-географічного дослідження має містити *наукову новизну*. Саме це є однією з головних кваліфікаційних ознак присудження відповідного наукового ступеня.

Наукова новизна дослідження *являє собою* чітко визначений у магістерській дипломній роботі новий науковий результат, тобто невідомі раніше знання, що відповідають вимогам оригінальності, унікальності і неповторності наведених положень. Наукова новизна може бути сформована як у межах

сформульованих раніше наукових проблем, так і при формуванні нової проблеми, яка раніше як самостійна науковцями не розглядалась. У наукових роботах магістерського рівня наукова новизна формується, як правило, у межах раніше сформованих наукових проблем, що мають високий рівень актуальності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Нові наукові результати і раніше накопичені знання із кожної наукової проблеми, що розглядається, перебувають у тісному діалектичному зв'язку. Це означає, що формулюванню студентом наукової новизни власного дослідження має передувати достатньо широкий критичний огляд існуючих теоретичних концепцій і положень відомих науковців, в якому визначається як їх позитивний внесок, так і окремі недоліки. Саме ці недоліки і мають бути основним об'єктом вдосконалення існуючих теоретичних положень, а отже, і об'єктом формування положень наукової новизни власного дослідження.

Формулюючи **наукову новизну** власного дослідження необхідно чітко висвітлювати відмінність сформульованих положень від відомих раніше. У сфері проблем соціально-економічного характеру, що розглядаються в магістерських дипломних роботах, такими новими науковими положеннями можуть бути:

- нові підходи до систематизації (класифікації) об'єктів, проблем чи методів дослідження з чітким визначенням нових класифікаційних ознак;
- нові методологічні принципи (підходи) до здійснення відповідного дослідження, що становлять теоретичний базис розроблення практичних рекомендацій;
- система суттєвих відмінностей досліджуваного об'єкта дослідження від інших об'єктів більш широкого спорідненого класу, що раніше в науковій літературі не визначались;
- нові тенденції розвитку об'єкта дослідження, що притаманні сучасному етапу загального економічного розвитку України;
- інші нові наукові уявлення про соціально-економічні процеси і явища, що пов'язані із об'єктом дослідження.

Формулюючи положення наукової новизни дослідження, слід чітко розмежувати їх із розробленими новими прикладними рекомендаціями, що являють собою практичну значущість дослідження.

Зокрема, **не можуть становити наукової новизни:**

- визначення актуальності теми дослідження;
- нові методики побудови окремих процесів;
- нові алгоритми (формули, моделі) розрахунків тих чи інших аналітичних і планових показників тощо.

Такі і подібні їм рекомендації практичного характеру є обов'язковою частиною наукового дослідження й об'єктом її оцінки.

Чітко визначені і правильно сформульовані положення наукової новизни - основний об'єкт захисту наукового дослідження.

Актуальність суспільно-географічних досліджень. Суспільно-географічні дослідження набувають все більшої актуальності в сучасних умовах трансформацій соціально-економічного розвитку України. Збільшення диспропорцій у розвитку економіки та соціальної сфери регіонів поживає інтерес до проведення суспільно-географічних досліджень окремих сфер життєдіяльності суспільства з метою розробки прогнозних рішень щодо управління територіальним розвитком.

Постає завдання підбору комплексу наукових методів досліджень, покликаних на основі сучасних інформаційних технологій вирішувати проблеми моделювання соціально-економічного розвитку соціогеосистем. В Україні сформувались нові напрямки СЕГ досліджень, що зумовлено новим соціальним замовленням, особливо необхідністю дослідження нових видів діяльності суспільства, в т.ч. її територіальної організації. Саме ці особливості зумовили трансформацію економічної географії в економічну і соціальну, а згодом – в суспільну.

Класифікація суспільно-географічних досліджень. За своїм змістом і характером отриманих результатів наукові дослідження можуть бути *фундаментальними, пошуковими і прикладними*.

Фундаментальні дослідження поділяються на *теоретичні й експериментальні*. Основою фундаментальних досліджень є відкриття нових явищ, закономірностей і принципів, що можуть бути використані під час створення техніки, технології виробництва, організації виробництва і споживання та ін. *Результати фундаментальних досліджень*, як правило, є основою для проведення пошукових і прикладних досліджень, що прямо стосуються питань створення нових видів матеріалів, засобів і способів виробництва. *Формами інформації є теорії, гіпотези тощо*.

Пошукові наукові дослідження спрямовані на вивчення більш конкретних проблем, наприклад можливостей створення нових матеріалів, техніки, технології, підвищення продуктивності праці та якості продукції, що випускається. *Результатом пошукових досліджень є науково-технічна інформація, що у багатьох випадках має матеріально-технічне втілення*.

За позитивних результатів висновки пошукових робіт мають цілком конкретний характер і видаються у вигляді звітів, технічної документації, макетів, експериментальних зразків.

Прикладні наукові дослідження безпосередньо спрямовані на створення нових конкретних виробів або на вдосконалення наявних, а також на розробку способів їх виробництва, засобів механізації й автоматизації виробництва, систем і методів контролю за якістю продукції та ін. *Результати прикладних досліджень* у формі звітів, технічної документації, макетів, дослідних зразків тощо є основою подальших розробок з метою впровадження в практику наукових ідей. Прикладні дослідження, що належать до матеріального виробництва, у результаті яких здійснюється технічне і робоче проектування, виготовляються і випробовуються дослідні зразки, називаються дослідно-конструкторськими роботами. У процесі цих робіт вирішуються технічні завдання на основі можливостей, знайдених у результаті прикладних досліджень.

4. Сучасна наукова проблема та обґрунтування теми дослідження.

Категоріальний базис методології кожної конкретної науки становлять такі поняття: факт, гіпотеза, закон, теорія, наукова проблема, методи і засоби пізнання, методи емпіричної перевірки, методи логічного обґрунтування наукових знань.

Наукова проблема - це сукупність нових, діалектично складних теоретичних або практичних питань, які суперечать існуючим знанням або прикладним методам у науці і потребують вирішення за допомогою наукових досліджень. *Наукові проблеми* виникають в суспільній географії не стихійно, а закономірно під дією відповідних законів, у зв'язку з розвитком суспільства, світового господарства та їх взаємовідносин з оточуючим середовищем (природою). Вирішуються вони за допомогою наукових методів. Проблеми є рушійною силою у розвитку суспільно-географічної науки.

Для **вирішення наукової проблеми** в сучасних умовах НТП необхідні зусилля світової наукової спільноти, фахівців різного профілю (географів, економістів, бухгалтерів, статистиків, математиків, кібернетиків). Кожний член наукового колективу повинен мати вольові якості у проведенні досліджень, бути цілеспрямованим у досягненні наукової істини. *Вибір проблеми дослідження* обґрунтовується насамперед її *актуальністю*: обраний напрям дослідження повинен сприяти економічному і соціальному розвитку країни.

Обґрунтування актуальності обраної теми — початковий етап будь-якого дослідження. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - сутність проблеми, з чого й впливає актуальність теми.

Наукова проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове ще не набуло розвинутої форми. Таким чином, *проблема в науці* - це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення. Така ситуація найчастіше виникає в результаті відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень, тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. В такому разі формулюється наукова гіпотеза.

Наукова гіпотеза. Це форма ймовірного наукового знання, в основі якого припущення про суть речей і явищ або причини, що їх зумовлюють. Під гіпотезою розуміють будь яке припущення, здогадку тощо, істинність яких залишається невідомою і які слугують для попереднього пояснення та передбачення нових явищ, подій та фактів (*Г.І. Рузавін, 1999*). Гіпотеза виникає тоді, коли набуте знання вже не може забезпечити розуміння сутності явища. Якщо гіпотеза підтверджується, то вона перетворюється на науковий факт.

Науковий факт – як елемент дослідження. Наукові факти – складні елементи основного наукового знання, основа об'єктивних властивостей процесів, об'єктів, речей. На основі аналізу фактів встановлюються закономірності, формулюються закони, гіпотези тощо. В наукових фактах слід виділяти: новизну, точність, об'єктивність, достовірність тощо. Новизна наукового факту свідчить про новий, невідомий сьогодні предмет, явище, процес.

Правильна постановка та чітке формулювання нових суспільно-географічних проблем часом має не менше значення, ніж їх вирішення. По суті, саме вибір проблеми цілком визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему - означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що поки невідомо науці з предмету дослідження.

У роботі слід акцентувати особливу увагу на *науковій новизні* дослідження. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано ..., удосконалено ..., отримало подальший розвиток ...).

Наукова новизна має теоретичний, методичний і регіональний аспекти. Саме *регіональний (краєзнавчий) аспект* найчастіше становить наукову новизну науково-дослідницької роботи учнів. Окремо автор зазначає світоглядне значення проведеного дослідження для себе особисто і для читачів його роботи.

Якщо в роботі є *практичне значення*, то його теж слід підкреслити (як використовуються чи можуть використовуватися результати дослідження або розроблені в ньому рекомендації). Дуже бажано підкріпити практичне значен-

ня дослідження довідками про впровадження, надрукованими на бланках організацій, куди результати дослідження були направлені для використання.

Указується, на яких конференціях, форумах були оприлюднені результати дослідження (якщо такі виступи автора були зроблені).

Оскільки наукова проблема являє собою сукупність складних теоретичних або практичних питань, то в процесі наукового дослідження або визначення їх параметрів, проблеми поділяють на складові компоненти - теми.

Тема (від грец. *thema* – основна думка, завдання, положення, яке необхідно розвинути) – частина наукової проблеми, яке охоплює одне або кілька питань дослідження.

Виходячи з *мети дослідження*, яка повинна передбачати розробку нових концепцій або напрямків розвитку певної науки, вдосконалення існуючої методології або розробку нових методик (рекомендацій) з окремих розділів економічної науки, дослідник вибирає тему наукової роботи. Теми наукових досліджень з суспільної географії формуються в межах проблем цілої науки та ***поділяються на теоретичні, методологічні та організаційні.***

Теоретичні теми передбачають дослідження окремих концепцій теорії певної науки, що стосуються її наукових законів, розробки аксіоматичних знань.

Методологічні теми стосуються методів певної науки, що застосовуються в процесі вивчення її об'єктів.

Організаційні теми включають організацію досліджень з певної науки і застосування її результатів у практичній діяльності.

Тема 2.

1. Планування і організація суспільно-географічних досліджень.

2. Основні елементи наукового дослідження.

1.Планування і організація суспільно-географічних досліджень.

Процес пізнання об'єктивного світу будь якою людиною завжди здійснюється за допомогою історично вироблених методів, прийомів. Вірне розуміння об'єкта, що вивчається, може бути отримано лише при правильному підході до його вивчення, тільки за допомогою певних методів дослідження.

Зміст методу становлять деякі прийоми дослідження або практичної діяльності, які забезпечують пізнання чи зміни предмета, що визначаються закономірностями самого об'єкта.

Категоріальний базис методології кожної конкретної науки становлять такі поняття: факт, гіпотеза, закон, теорія, наукова проблема, методи і засоби пізнання, методи емпіричної перевірки знані методи логічного обґрунтування наукових знань тощо. Характеризуючи роль правильного методу в науковому пізнанні, англійський філософ-матеріаліст Френсіс Бекон порівнював його з ліхтарем, який освітлює мандрівникові шлях у темряві. Засновник емпіризму підкреслював, що навіть кульгавий, який іде по дорозі, випереджає того, хто біжить по бездоріжжю. Подібної думки дотримувався і П. Лаплас, котрий вважав, що вивчити метод, яким користувався вчений, роблячи геніальне відкриття, не менш важливо для науки, ніж саме це відкриття.

Програма дослідження – план наміченої діяльності, робіт; виклад основних задач і цілей. Це науковий документ, у якому дається виклад і обґрунтування логіки і методів вивчення об'єкта відповідно до розв'язуваних наукових і практичних задач.

Побудова програми дослідження містить такі етапи:

1) підготовчий етап (окреслення чіткого кола актуальних питань – основи дослідження; формулювання теми дослідження, визначення його об'єкта і предмета; формулювання мети та загальної гіпотези дослідження);

2)теоретико-методологічне обґрунтування дослідження (дослідження предмета, вибір методологічної основи теоретизації; вибір методів теоретичного дослідження, які використовуються при цьому; вироблення стратегії: пізнавальних та перетворюючих дій щодо предмета свого дослідження, створення авторської моделі досліджуваного явища);

3) емпіричний (побудова емпіричної моделі дослідження, його організація та проведення, збір і аналіз конкретних фактів);

4) практичний (втілення в життя запропонованих нових ідей з питання вирішення даної проблеми);

5) **розробка рекомендацій** (аналіз виконаної роботи і створення аналітичних звітів та рекомендацій щодо вирішення проблеми після введення нової програми)

Робочий план має довільну форму, складається з переліку рубрик, об'єднаних внутрішньою логікою дослідження вибраної теми. В подальшому складається план-проспект.

План – проспект – це реферативне викладення питань, розміщених в логічному порядку, на основі чого й повинен викладатися весь зібраний дослідником матеріал. Послідовність та логічність визначається відповідними задачами дослідження, поставленими на початку для розкриття мети дослідження.

2. Основні елементи наукового дослідження.

Загальна схема наукового дослідження. Хід наукового дослідження можна представити у вигляді такої логічної схеми:

1. Назва наукової роботи. Назва наукової роботи має бути лаконічною, відповідати спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми (задачі), вказувати на мету дослідження і його завершеність.

2. Обґрунтування актуальності обраної теми. Обґрунтування актуальності обраної теми – початковий етап будь-якого дослідження. Поняття "актуальність" має особливе значення, адже те, як автор уміє обрати тему і наскільки правильно він цю тему розуміє й оцінює з точки зору своєчасності та соціальної значущості, характеризує його наукову компетентність.

3. Постановка мети і конкретних завдань дослідження. Метою будь-якої наукової праці є виявлення нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або ж уточнення відомих раніше, але недостатньо досліджених. Формулювання цих завдань необхідно робити якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення складатиме зміст розділів дослідної роботи. Це важливо також і тому, що назви таких розділів з'являються саме з формулювання завдань дослідження.

4. Визначення об'єкта і предмета дослідження. Об'єкт дослідження – це предмет матеріального світу, явище, певні властивості, а також зв'язки між явищами та властивостями дійсності. Об'єктами суспільно-географічних досліджень є різні складові частини територіальної організації суспільства (країни, регіони, адміністративно-територіальні одиниці, територіально-виробничі комплекси, галузі господарства, системи розселення тощо).

Предмет дослідження – це визначення найбільш значущих властивостей і зв'язків об'єкта, важливих для проведення даного дослідження. Предмет і об'єкт дослідження співвідносяться між собою як часткове і ціле (загальне).

Виділяється саме та його частина властивостей об'єкта, на який спрямовується основна увага дослідника. Наприклад, якщо об'єктом дослідження є територія району, області, то предметами досліджень можуть бути: закономірності територіальної організації його господарства; географічні аспекти екологічної мережі, тощо. Предмет дослідження відображається у формулюванні його мети і в назві науково-дослідницької роботи.

5. Вибір методів і методики проведення дослідження. Важливим етапом наукової праці є вибір методів дослідження - інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети.

6. Опис процесу дослідження. Опис процесу дослідження - основна частина наукової роботи, де висвітлюються методика і техніка дослідження з використанням логічних законів і правил.

7. Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів. Наукове узагальнення досліджень, представлення унікальності авторських пошуків і якісно нове наукове знання, отримане в ході дослідження.

План наукового дослідження

- Зміст.
- Перелік умовних скорочень.
- Вступ.
- Розділи основної частини (від 3 до 5).
- Загальні висновки.
- Бібліографія (література).
- Додатки.

В основних розділах роботи детально розглядається методика, алгоритм дослідження, узагальнюються результати.

Зміст розділів основної частини має точно відповідати темі роботи, розкривати її повністю. Другорядні елементи роботи виносяться в додатки.

Кожен розділ закінчується короткими висновками, а в кінці роботи – загальні висновки, які повністю відповідають поставленим меті та задачам дослідження. Вони мають бути чіткими та конкретними.

Мова і стиль наукової роботи. Ознакою наукової мови є – формально-логічний стиль викладу матеріалу. Науковий текст має вирізнятися завершеністю, логічністю, цілісністю. Наукова робота виконується *державною*, літературною мовою.

Вимоги: відсутність експресії, використання прикметників (дають можливість точно вказувати достатні та потрібні ознаки понять); посилення на джерело інформації («за даними», «на думку»); діловий і конкретний характер

опису явищ, процесів («було проаналізовано», «одержано»), *виклад від третьої* особи, відсутність «я», наявність «ми», «автор».

Тема 3.

1. **Методологія та методи проведення наукового дослідження.**
2. **Робота над літературними джерелами та іншими джерелами інформації.**
3. **Узагальнення результатів наукового дослідження.**

1. Методологія та методи проведення наукового дослідження.

Протягом ХХ ст. склалося певне протистояння двох основних сфер пізнання – природничо-наукової та соціогуманітарної, і так протистояння зберігається і певною мірою посилюється у наш час. Методологія поєднує наше розуміння об'єкту досліджень з теоретичним змістом науки та її методами.

Методологія наукового пізнання - це вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності. Перехід від гносеологічного (пізнавального) розуміння реальності до конкретного об'єкту досліджень і навпаки є багатовимірним. Відтак, і методологія являє собою певну ієрархію співвідношень онтологічного-гносеологічного, реального-абстрактного, конкретного-формалізованого. Розрізняють **такі методологічні рівні наукового пізнання** (З.Є. Дзеніс, 1980):

- a. *загальна наукова методологія*, яка базується на філософії та логіці;
- b. *загальнонаукова методологія*, що використовує загальні для різних наук, міждисциплінарні концепції та підходи, зокрема, системно-структурний підхід;
- c. *методологія споріднених груп наук* – науки про Землю, суспільні науки і т. д.;
- d. *методологія конкретних наук* (конкретно-наукова) – методологія географії;
- e. *часткова методологія* – методологія окремих наукових напрямків і дисциплін (методологія суспільної географії).

Більш генералізовану – **трьохвимірну структуру** методології представляє С.А. Мороз (1997). *Вищий рівень* утворює філософська методологія, що характеризує загальні принципи пізнання і категоріальний устрій науки в цілому. *Другий рівень* методології охоплює загальнонаукові принципи, підходи і форми пізнання, такі, як методи логіки і теоретичної кібернетики, моделювання, системно-структурний підхід, методи формалізації та алгоритмізації. Наступним є *рівень конкретно-наукового методологічного аналізу*, який представляє сукупність методів, принципів і процедур дослідження даної науки.

Методи дослідження – це певна послідовність підходів і операцій, котрі необхідно виконати для досягнення поставленої мети.

Методика – це сукупність методів і прийомів здійснення будь-якого дослідження. Перераховувати застосовані методи потрібно не відірвано від змісту роботи, а коротко зазначаючи, що саме досліджувалося тим чи іншим методом. Слід зазначити, що виділяють загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні методи дослідження

2. Робота над літературними джерелами та іншими джерелами інформації.

Робота над літературними джерелами. Кожен дослідник повинен вміти шукати й відбирати потрібну літературу для своєї роботи, тобто мати знання основ **бібліографії**. Бібліографія ставить завдання інформувати читача про наявні друковані видання, для чого складаються покажчики, каталоги, огляди та т.і.

Процес ознайомлення з літературними джерелами по проблематиці, що цікавить, необхідно починати з ознайомлення з довідковою літературою (універсальні й спеціальні енциклопедії, словники, довідники), потім проглядаються обліково-реєстраційні видання органів НТЕІ й бібліографічні покажчики фундаментальних бібліотек.

Основним у бібліотеках є **систематичний каталог**. Картки в ньому розташовані по галузях знань. Цей каталог дозволяє підібрати літературу по певних галузях знань, причому з його допомогою можна поступово звужувати границі питань, що цікавлять дослідника.

Каталог дозволяє також визначити книги, наявні в бібліотеці по тій або іншій темі, або довідатися автора й точну назву книги, якщо відомо тільки її зміст.

Ключем до систематичного каталогу є **алфавітно-предметний каталог**. У ньому за абеткою перераховуються найменування галузей знань, окремих питань і тим, по яких у відділах і підвідділах систематичного каталогу зібрана література, наявна в бібліотеці.

При складанні власної бібліографії по проблемі необхідно уважно переглядати списки літератури, що перебувають наприкінці книг, статей і т.д., або літературу, зазначену у виносках у вже знайдених літературних джерелах.

Бібліографія - це: а) перелік книжок, статей, стосовно певної проблеми чи питання; б) науковий, систематизований за певною ознакою перелік і описання книг та інших видань.

Складання бібліографії здійснюється з метою:

а) оволодіння бібліографічною культурою, яка включає в себе вміння користуватися алфавітним та систематичним каталогами, різноманітними картотеками в бібліотеках, а також довідниками, посібниками;

б) самостійного пошуку літератури, що сприяє використанню більш широкого за тематикою кола видань.

До критеріїв оцінювання якості складання бібліографії належить, перш за все, правильність опису книги, який передбачає вказування автора, назви, року і місця видання, сторінок, на яких викладене питання, що вивчається, викладення сутності даного питання.

Для написання **роботи магістра** необхідно обробити приблизно 100 літературних джерел, з яких до списку ввійдуть приблизно 30 - 40. Вивчення буває «швидке» і «повільне». Після складання вибраних джерел починається їх обробка («повільне» читання) за принципом: «від простого до складного». Порядок: книги – статті (спочатку вітчизняні, потім іноземні).

Робота з іншими джерелами інформації. Український інститут науково-технічної та економічної інформації – займається випуском інформаційних видань, також – Книжкова палата України, центральні наукові бібліотеки, Інститут реєстрації інформації НАН України (електронна газета «Все всім», реферативний журнал «Джерело», служби науково-технічної інформації міністерств і відомств тощо. Працюючи з джерелами потрібно робити повний бібліографічний опис. Головна теза – *записування власних думок під час праці над літературними джерелами.*

3. Узагальнення результатів наукового дослідження.

Заключним етапом ходу наукового дослідження є висновки, котрі містять те нове і суттєве, що складає наукові і практичні результати проведеної науково-дослідної роботи

Науковий результат - це знання, відповідні вимогам новизни, достовірності і практичної цінності. Науковий результат, як правило, - творчий продукт. Сутність наукового результату формулюється у висновках. Формулювання сутності повинне бути коротким, зрозумілим, конкретним, без загальних слів і термінів, які потребують додаткового пояснення.

Наукові результати можна поділити на два види: *теоретико-методологічні* (для глибоких теоретичних досліджень), у тому числі: концепція, гіпотеза, класифікація, закон, метод; та *інструментальні* (для прикладних та емпіричних досліджень), зокрема: спосіб, технологія, методика, алгоритм,

речовина та практичні, які мають безпосереднє значення та можуть бути використані відповідними установами.

Схема подання висновків може бути такою: спочатку перелічуються результати, представлені в даному дослідженні, - цим окреслюється розглянутий предмет наукового дослідження. Потім один або кілька пунктів можуть більш глибоко розкривати нове наукове знання, давати уточнення, що визначає його унікальність і відмінність від відомих положень. Нарешті, у висновках може підтверджуватися вірогідність й обґрунтованість наукових положень, корисність їхнього практичного використання. Між пунктами висновків повинні проглядатися зв'язок, послідовність, ієрархія за ступенем важливості.

Отже, саме у наукових висновках автор повинен зробити наукове узагальнення досліджень, показати унікальність власних пошуків і представити якісно нове наукове знання, отримане в ході дослідження.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

ОСНОВНА:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. - М.: Мысль, 1983. - 350 с.
2. Баранский Н. Н. Становление советской экономической географии / Н.Н. Баранский. - М.: Мысль, 1980. 288 с.
3. Баранский Н.Н. Избранные труды. Научные принципы географии. - М.: Мысль, 1980. – 287 с.
4. География в Московском университете: к 50-летию географического факультета МГУ. М.: Изд-во Московского ун-та, 1988. - 214с.
5. Лямин В.С. География и общество. Философские и социологические проблемы географии / В.С. Лямин. - М.: Мысль, 1978. - 312 с.
6. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): монография / Л.Н. Немец. - Х., 2003, 383с.
7. Немец К. А., Немец Л. М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / к. а. Немец, л. М. Немец. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
8. Саушкин Ю.Г. История и методология географической науки: Курс лекций. / Ю.Г. Саушкин. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1976. - 421 с.
9. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с.
10. Харвей Д. Научное объяснение в географии / Д. Харвей. - М.: Прогресс, 1974. - 504 с.
11. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2010. - 260 с.

ДОДАТКОВА:

1. Nemets K.A. Metodyka informacijnoho analizu socialno-ekonomichnoho rozvytku regioniv / K.A. Nemets, O.K. Nemets // Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Region – 2008: strategiya optymalnoho rozvytku», Kharkiv, KhNU. – 2008. – S. 242–246.

2. Алаев Э.Б. Географическое мышление и геопространственная парадигма / Э. Б. Алаев // Изв. ВГО. – 1981. – т. 113., вып. 5. - С.419-422.
3. Быков В.В. Методы науки / В.В. Быков, Акад. наук СССР. Ин-т истории естествознания и техники. – М.: Наука, 1974. – 215 с.
4. Волков Ю.Г. Диссертация: подготовка, защита, оформление: Практическое пособие / Ю.Г. Волков. – М.: Издательство: Гардарики, 2002 г. - 160 с.
5. Жекулин В.С. География в системе наук / В.С. Жекулин, С.Б. Лавров. – Л.: Наука, 1987. - 212 с.
6. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А.Г. Исаченко. – М.: Высш. шк., 1991. 366 с.
7. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: Навч. Посібник / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв – К.: ВД «Професіонал», 2008. – 240 с.
8. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и процедура защиты: Практическое пособие для студентов-магистрантов / Ф.А. Кузин. – М.: Ось-89, 1989. – 304 с.
9. Лямин В.С. География и общество. Философские и социологические проблемы географии / В.С. Лямин. – М.: Мысль, 1978. – 309 с.
10. Маресте У.И. Современная география: вопросы теории / У.И. Маресте, С.Я. Ныммик. – М.: Мысль, 1984. – 396 с.
11. Мороз С.А. Методологія географічної науки: Навч. посіб / С.А. Мороз. – К.: Заповіт, 1997. – 333 с.
12. Немець К.А. Моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем: аналіз і візуалізація результатів / К.А. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 15 (2). –2013. – с. 7-10.
13. Немець К.А. Нові методологічні можливості дослідження суспільно-географічного процесу / К.А. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 17 (2). –2014. – с. 7-10.
14. Немець Л.М. Суспільна географія в Харківському регіоні: історія, напрямки, та перспективи розвитку / Л.М. Немець, Ю.І. Кандиба, К.А. Немець. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 260 с.
15. Олійник Я.Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я.Б., Олійник, А.В. Степаненко. – К., 2000. – 204 с.
16. Степаненко А.В. Економічна та соціальна географія: сучасний стан і перспективи розвитку А.В. Степаненко, Я.Б. Олійник. – К.: ВГЛ "Обрії", 2009. – 66 с.
17. Степаненко А.В. Онтологія соціальної географії як науки процесу / А.В.Степаненко. – Харків: Харківський національний університет імені

В.Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 10 (1). – 2011. – с. 5-17.

18. Основы научных исследований. География / Под ред Н.Д. Пистуна, Г.И. Швевса. – К.: Выща шк., 1988. – 192 с.

19. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на ма-теріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.

20. Пистун Н.Д. Основы научных исследований: География : Учеб.пособие для геогр.спец. вузов / Н.Д. Пистун, Генрих Иванович Швевс, П.Г. Шищенко . – Київ : Вища школа, 1988 . – 191 с.

21. Рузавин Г.И. Методы научного исследования / Г.И. Рузавин. – М.: Мысль, 1974. - 237 с.

22. Сабитов Р.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Р.А. Сабитов. – Ч.: Челяб. гос. ун-т., 2002. - 138 с.

23. Топчиев А.Г. В поисках современной парадигмы географии// Новые географические знания и направления исследований: сб. тр. К.: ЦД Академперіодика, 2006. С. 113-118.

24. Топчиев А.Г. Пространственная организация географических комплексов и систем / А.Г. Топчиев. - К.; О. : Высшая шк., 1988. - 187 с.

25. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

26. Топчієв О.Г. Методологічні трансформації і сучасні парадигми в географії // Український географічний журнал. 2010. № 2. С. 22-25.

27. Топчієв О.Г. Основы суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с.

28. Топчієв О.Г. Про предметну область і предмет суспільної географії // Український географічний журнал. 2004. №2. С. 3-7.

29. Философский энциклопедический словарь // Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1988. – 840 с.

30. Черванев И.Г. Современные парадигмы древнейшей из наук // Природа. – 1995. – № 2. – С. 3-6.

31. Чернышов В.Н. Теория систем и системный анализ / В.Н. Чернышов, А.В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний сайт Вищої атестаційної комісії (ВАК) Міністерства освіти і науки Російської Федерації. – Режим доступу: <http://vak.ed.gov.ru>
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
3. Офіційний сайт Державної науково-технічної бібліотеки України. – Режим доступу: <http://gntb.gov.ua>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Офіційний сайт Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. – Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com>
7. Офіційний сайт Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Режим доступу: <http://www-library.univer.kharkov.ua>

**РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ
«НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ
ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ОСНОВНА:

1. Алаев Э.Б. Социально–экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. - М.: Мысль, 1983. - 350 с.
2. Багрова Л.А. Физико-географические основы рекреационной географии / Л.А. Багрова, П.Д. Подгородецкий – Симферополь: СГУ, 2000 - 63 с.
3. Баранский Н. Н. Становление советской экономической географии / Н.Н. Баранский. - М.: Мысль, 1980. 288 с.
4. Баранский Н.Н. Научные принципы географии / Н.Н. Баранский. - М.: Мысль, 1980. - 239 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційна географія: навчально-методичний комплекс дисципліни / О.О. Бейдик. – К: Обрії, 2007 – 96 с.
6. География в Московском университете: к 50-летию географического факультета МГУ. М.: Изд-во Московского ун-та, 1988. - 214с.
7. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
8. Лямин В.С. География и общество. Философские и социологические проблемы географии / В.С. Лямин. - М.: Мысль, 1978. - 312 с.
9. Мамутова В.К. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / Вікторія Костянтинівна Мамутова – К.: Наукова думка, 1992 – 143 с.
10. Мироненко Н.С., Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И.П. Твердохлебов – М.: МГУ, 1999. - 207с.
11. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): монография / Л.Н. Немец. - Х., 2003, 383с.
12. Покологна М.М. Рекреаційна географія / М.М. Покологна – Харків: ХНАМГ, 2012 – 275 с.
13. Рутинський М.Й. Географія туризму в Україні. Навчально-методичний посібник, 2-ге видання, доповнене / М.Й. Рутинський – К.: Центр навчальної літератури, 2004 – 191 с.
14. Саушкин Ю.Г. История и методология географической науки: Курс лекций. / Ю.Г. Саушкин. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1976. - 421 с.
15. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. - 372 с.

16. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с.

17. Устименко Л.М. Історія туризму. Навчальний посібник / Л.М. Устименко, І.Ю. Афанасьєв – К.: Альтерпрес, 2008 – 320 с.

18. Федорченко В. К., Туристський словник-довідник: Навчальний посібник / В.К. Федорченко, І.М. Мініч – К.: Дніпро, 2000 – 160 с.

19. Харвей Д. Научное объяснение в географии / Д. Харвей. - М.: Прогресс, 1974. - 504 с.

20. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2010. - 260 с.

ДОДАТКОВА:

32. Nemets K.A. Metodyka informacijnoho analizu socialno-ekonomichnoho rozvytku regioniv / K.A. Nemets, O.K. Nemets // Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Region – 2008: strategiya optymalnoho rozvytku», Kharkiv, KhNU. – 2008. – S. 242–246.

33. Алаев Э.Б. Географическое мышление и геопространственная парадигма / Э. Б. Алаев // Изв. ВГО. – 1981. – т. 113., вып. 5. - С.419-422.

34. Багрова Л.А. Физико-географические основы рекреационной географии / Л.А. Багрова, П.Д. Подгородецкий – Симферополь: СГУ, 2000 - 63 с.

35. Бейдик О.О. Розвиток понятійно-термінологічного апарату рекреаційної географії та географії туризму / О.О. Бейдик // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Знання України, 2002. – С. 479-485.

36. Биржаков М.Б. Введение в туризм /Михаил Борисович Биржаков – СПб: Питер, 2007 – 256 с.

37. Биржаков М.Б. Индустрия туризма / М.Б. Биржаков, В.И. Никифоров – СПб: Герда, 2001 – 198 с.

38. Биржаков М.Б. Сущность и специфика туризма / М.Б. Биржаков – СПб: Питер, 2006 – 236 с.

39. Быков В.В. Методы науки / В.В. Быков, Акад. наук СССР. Ин-т истории естествознания и техники. – М.: Наука, 1974 . – 215 с.

40. Волков Ю.Г. Диссертация: подготовка, защита, оформление: Практ. пособие / Ю.Г. Волков. – М.: Издательство: Гардарики, 2002 г. - 160 с.

41. Гілецький Й.Р. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://geoinfo.if.ua/klasifikatsiya-turystsko-rekreatsijnyh-resursiv-za-heosfernym-pidhodom/>

42. Горбунов В.С. Туристичний ринок і тенденції його розвитку / Віктор Сергійович Горбунов – М.: Юніті, 2007 - 257 с.

43. Дмитриевский Ю.Д. Современные туристические тенденции / Юрий Дмитриевич Дмитриевский – М.: Приора, 2007 – 365 с.

44. Жекулин В.С. География в системе наук / В.С. Жекулин, С.Б. Лавров. – Л.: Наука, 1987. - 212 с.

45. Каджаметова Т.Н. Теоретические основы формирования и функционирования туристско-рекреационного комплекса региона. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=11&id=18>

46. Квартальнов В.А., Організація туристсько-екскурсійного обслуговування. Навчальний посібник / В.А. Квартальнов, В.С. Сенін – М.: ЦРИБ Турист, 1987 – 169 с.

47. Ковальчук В.В. Основы научных исследований: Навч. Посібник / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв – К.: ВД «Професіонал», 2008. – 240 с.

48. Крачило М.П. Географія туризму / Микола Павлович Крачило – К.: вища школа, головне видавництво, 1987 – 208 с.

49. Крачило М.П. Основы туризмознавства / Микола Павлович Крачило – К.: вища школа, головне видавництво, 1980 – 177 с.

50. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник / С.П. Кузик. – К.: Знання, 2011. – 271 с.

51. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и процедура защиты: Практ. пособие для студентов-магистрантов / Ф.А. Кузин. – М.: Ось-89, 1989. – 304 с.

52. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посібник / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.

53. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. НАН України. Інститут регіональних досліджень / Віктор Іванович Мацола – Львів: «Наукова думка», 2001. - 156 с.

54. Мересте У.И. Современная география: вопросы теории / У.И. Мересте, С.Я. Ныммик. – М.: Мысль, 1984. – 396 с.

55. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1981. – 207 с.

56. Мороз С.А. Методологія географічної науки: Навч. посіб / С.А. Мороз. – К.: Заповіт, 1997. – 333 с.

57. Немець К.А. Моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем: аналіз і візуалізація результатів / К.А. Немець. – Харків: Харківський націона-

льний університет імені В.Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 15 (2). – 2013. – с. 7-10.

58. Немець К.А. Нові методологічні можливості дослідження суспільно-географічного процесу / К.А. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 17 (2). – 2014. – с. 7-10.

59. Олійник Я.Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я.Б., Олійник, А.В. Степаненко. – К., 2000. – 204 с.

60. Романов А.А. География туризма. Учебное пособие / А.А. Романов, Р.Г. Саакянц. – М.: Советский спорт, 2002. – 464 с.

61. Стафійчук В.І. Рекреалогія: Навч. посібник / В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.

62. Пистун Н.Д. Основы научных исследований: География : Учеб.пособие для геогр.спец. вузов / Н.Д. Пистун, Генрих Иванович Швебс, П.Г. Шищенко . – Київ : Вища школа, 1988 . – 191 с.

63. Рузавин Г.И. Методы научного исследования / Г.И. Рузавин. – М.: Мысль, 1974. - 237 с.

64. Сабитов Р.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Р.А. Сабитов. – Ч.: Челяб. гос. ун-т., 2002. - 138 с.

65. Топчиев А.Г. В поисках современной парадигмы географии// Новые географические знания и направления исследований: сб. тр. К.: ЦД Академперіодика, 2006. С. 113-118.

66. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

67. Топчієв О.Г. Методологічні трансформації і сучасні парадигми в географії // Український географічний журнал. 2010. № 2. С. 22-25.

68. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с.

69. Философский энциклопедический словарь // Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1988. – 840 с.

70. Черванев И.Г. Современные парадигмы древнейшей из наук // Природа. – 1995. – № 2. – С. 3-6.

71. Чернышов В.Н. Теория систем и системный анализ / В.Н. Чернышов, А.В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

72. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: Методология и методика исследований / И.М. Яковенко. – Симферополь: Таврия, 2003. – 335 с.

**ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вклад українських, російських та зарубіжних вчених в теорію та методологію суспільної географії.	3
2.	Вибір теми наукового дослідження. Обґрунтування її актуальності та складання попереднього плану роботи.	3
3.	Відбір і вивчення літературних джерел з обраної теми дослідження. Робота з фаховою літературою. Анотації.	3
4.	Аналіз та систематизація попередніх досліджень. Робота із науковою літературою, періодичними виданнями, авторефератами.	3
5.	Алгоритм наукового суспільно-географічного дослідження. План наукового дослідження.	3
6.	Розробка програм наукового дослідження. Визначення об'єкта, предмета, методів дослідження. Розробка комплексного плану наукового дослідження.	3
7.	Складання бібліографії з обраної теми дослідження. Редагування окремих тем наукового дослідження. Розробка методики проведення наукового дослідження.	3
8.	Питання розробки теоретичних концепцій і робочих гіпотез дослідження.	3
9.	Методика систематизації зібраного матеріалу. Обґрунтування доцільності використання окремих методів дослідження.	3
10.	Розробка тем суспільно-географічного спрямування з проблем регіонального розвитку. Узагальнення результатів наукового дослідження. Оформлення ІНДР.	3
11.	Сучасні наукові суспільно-географічні дослідження: актуальність, імперативи, вихідні дані, методи та методика дослідження, аналіз та очікувані результати	3
Разом		33

**ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ПИТАНЬ
ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вклад українських, російських та зарубіжних вчених в теорію та методологію географії рекреації та туризму.	2
2.	Вибір теми наукового дослідження. Обґрунтування її актуальності та складання попереднього плану роботи.	2
3.	Відбір і вивчення літературних джерел з обраної теми дослідження. Робота з фаховою літературою. Анотації.	3
4.	Аналіз та систематизація попередніх досліджень. Робота із науковою літературою, періодичними виданнями, авторефератами.	3
5.	Алгоритм наукового географічного дослідження туристсько-рекреаційного спрямування. План наукового дослідження.	3
6.	Розробка програм наукового дослідження. Визначення об'єкта, предмета, методів дослідження. Розробка комплексного плану наукового дослідження.	3
7.	Складання бібліографії з обраної теми дослідження. Редагування окремих тем наукового дослідження. Розробка методики проведення наукового дослідження.	3
8.	Питання розробки теоретичних концепцій і робочих гіпотез дослідження.	3
9.	Методика систематизації зібраного матеріалу. Обґрунтування доцільності використання окремих методів дослідження.	3
10.	Розробка тем туристсько-рекреаційного спрямування з проблем туристсько-рекреаційного розвитку Узагальнення результатів наукового дослідження. Оформлення ІНДР.	3
11.	Сучасні наукові туристсько-рекреаційні дослідження: актуальність, імперативи, вихідні дані, методи та методика дослідження, аналіз та очікувані результати	2
Разом		30

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Джерела інформації	2
2	Персоналії СЕГ	2
3	Протиріччя в науці	2
4	Рівні наукового знання географічної науки	2
5	Методи емпіричного дослідження	4
6	Методи теоретичного дослідження	4
7	Методи прикладних досліджень	4
8	Загальна схема наукового дослідження	2
9	Основні елементи наукового дослідження	4
10	Розробка плану дослідження	2
11	Науковий факт як елемент дослідження	2
12	Мова і стиль наукової роботи	2
13	Опрацювання авторефератів українських, російських та зарубіжних соціо-економіко географів	2
14	Робота з Інтернет-ресурсами	4
15	Робота з джерелами наукової інформації (монографіями, науковими статтями) Підбір бібліографічних джерел до окремих тем наукового дослідження. Бібліографічні фонди і робота в	6
16	Питання розробки теоретичних концепцій і робочих гіпотез дослідження. Методика систематизації зібраного матеріалу.	7
17	Розробка тем географічного спрямування з проблем регіонального розвитку.	4
18	Оформлення результатів наукового дослідження (таблиці, карти, схеми, список використаних джерел).	5
19	Складання анотації наукової роботи. Загальні вимоги щодо оформлення дипломних робіт магістрів.	4
20	Основні вимоги до написання дипломної роботи спеціаліста. Магістерська дисертація. Дисертація та автореферат доктора філософії. Правила оформлення бакалаврських дипломних та магістерських робіт. Дотримання основних вимог.	2
21	Індивідуальне науково-дослідне завдання (реферат)	14
Разом		81

ТЕЗОВИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СПЕЦКУРСУ: ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

** тема дослідження відповідає темі магістерської роботи*

Завдання 1. Вибір теми наукового дослідження, обґрунтування її актуальності та складання плану дослідження.

Мета: набуття навиків обрання та обґрунтування теми наукового дослідження, а також складання плану і програми науково-дослідних робіт.

Зміст роботи:

1. Вивчити лекційний матеріал та відповідну літературу.

2. Ознайомитись з проблемною тематикою однієї або кількох дисциплін /напрямків/, що розробляються на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства; детально познайомитися із змістом фахових видань, що видаються на кафедрі та факультеті: «Часопис соціально-економічної географії», «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна». Серія «Географія. Геологія. Екологія», а також із матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій «Регіон: стратегія оптимального розвитку» та «Регіон: суспільно-географічні аспекти».

3. Визначити ступінь актуальності попередньо обраних тем, що викликали зацікавленість, згідно з критеріями актуальності наукового дослідження. Обрати тему дослідження.

4. Самостійно підібрати і вивчити літературу з обраної теми. Визначити ступінь дослідженості обраної теми.

5. Розробити програму наукового дослідження: визначити об'єкт, предмет, мету і завдання обраної теми дослідження; вказати методологічні основи та методичні підходи, очікувані результати, особливості та використання результатів.

6. Розробити календарний план виконання науково-дослідної роботи.

Завдання 2. Складання бібліографії з обраної теми дослідження і використання її при написанні науково - інформативного реферату.

Мета: набуття практичних навиків з підбору літератури до теми дослідження, її реферування, складання рефератів і використання їх при виконанні науково-дослідних робіт (курсівих і дипломних робіт тощо).

1. Проаналізувати та засвоїти лекційний матеріал.

2. Скласти бібліографію обраної теми дослідження та прореферувати літературу.

Завдання 3. Розробка методики проведення наукового дослідження.

Мета: оволодіти прийомами розробки методики наукового дослідження, закріплення набутих знань щодо методів та прийомів, які використовуються в економіко- географічних дослідженнях.

Зміст роботи.

1. Вивчити лекційний матеріал та рекомендовану літературу.
2. На основі вивченої літератури з питань дослідження сформулювати теоретичну концепцію, і одну або декілька робочих гіпотез дослідження.
3. Визначити об'єкти і предмет дослідження.
4. Розробити методичне забезпечення обробки інформації.
5. Визначити методи систематизації результатів дослідження.
6. Обґрунтувати доцільність використання в даному дослідженні саме тих методів, які Ви обрали.

Завдання 4. Узагальнення і оформлення результатів дослідження.

Складання анотації та рецензій на наукову роботу.

Мета: оволодіння методами узагальнення результатів дослідження; набуття навиків з складання анотації та рецензії на наукову роботу.

Зміст роботи.

1. Вивчити лекційний матеріал та відповідну літературу.
2. Узагальнити результати дослідження.
3. Вивчити вимоги щодо оформлення результатів дослідження.
4. Скласти науковий реферат.
5. Написати анотацію на науковий реферат.
6. Скласти рецензію на наукову роботу.

За підсумком проведених робіт, підготувати реферат за темою своєї магістерської роботи (до 10 стор.).

Реферат має включати:

- обґрунтування актуальності вибраної теми і проблеми;
- визначення мети та завдань дослідження;
- визначення та обґрунтування об'єкта та предмета дослідження;
- методи дослідження, що за допомогою їх буде визначено;
- опис основних етапів роботи (виділення розділів та їх стислий зміст);
- передбачувані висновки, як вони відповідають меті та завданням;
- на яких джерелах інформації буде виконуватися робота;
- які матеріали виробничих практик будуть використані.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

- Обґрунтувати зміну завдань суспільної географії (географії рекреації і туризму) на різних етапах її розвитку
- Обґрунтувати необхідність суспільно-географічних (туристсько-рекреаційних) досліджень в кінці XX – початку XXI ст.
- Різні підходи до визначення предметно-об'єктної області дослідження суспільної географії
- Задачі суспільної географії з дослідження територіальних особливостей переходу до стійкого розвитку
- Географія рекреації та туризму: об'єктно-предметна область, задачі
- Обґрунтувати особливості дослідження регіонального розвитку в суспільній географії
- Окреслити напрями туристсько-рекреаційних досліджень. Обґрунтувати територіальні, компонентні та структурні особливості туристсько-рекреаційних ресурсів та особливості туристсько-рекреаційної діяльності
- Персоналії суспільної географії (географії рекреації та туризму): історичні періоди діяльності, напрямки досліджень, науковий вклад тощо
- Визначення поняття географічного положення. Його види та особливості
- Об'єкт дослідження в науці та конкретній галузі
- Предмет дослідження в науці та конкретній галузі
- Науковий факт та наукова проблема
- Метод. Методика. Методологія
- Алгоритм (схема) наукового дослідження
- Методи емпіричного дослідження
- За якими критеріями вибирається тема наукового дослідження
- Що включає план – проспект наукового дослідження
- Основні інституції, які займаються випуском інформаційних видань для науковців
- Основні джерела наукової інформації
- Роль цитування в науковій роботі. Вимоги до цитування
- Основні вимоги до мови та стилю наукової роботи
- Тема наукового дослідження: «...». Визначити об'єкт та предмет даного дослідження

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							Сума
Модуль 1							100
T1+T2	T3	T4+T5	T6	T7	ІНДР	ПМК	
5	5	5	5	5	35	40	

T1, T2...T7 – теми модуля

ПМК – підсумковий модульний контроль

ІНДР – індивідуальна науково-дослідна робота

Умови допуску студента до підсумкового модульного контролю:

- Участь у дискусіях на всіх семінарських заняттях;
- Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (реферату);
- Виконання контрольної роботи.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	диференційований залік	
90 – 100	відмінно	зараховано
80-89	добре	
70-79		
60-69	задовільно	
50-59		
1-49	незадовільно	не зараховано

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

**Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної
підготовки за такими критеріями:**

«Відмінно» – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

«Добре» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

«Задовільно» – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

«Незадовільно» – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

ДОДАТКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДО СПЕКУРСУ

Додаток А

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

Абстрагування – це пошук загального, що є в досліджуваних об'єктах, шляхом свідомої відмови від контролю.

Автореферат – це короткий виклад змісту дисертації, який готується здобувачем після завершення роботи над основним дослідженням і надається вченій раді на захисті дисертації. Основне призначення автореферату дати можливість ознайомитися зі змістом роботи, не звертаючись до самого дисертаційного дослідження. Тому до оформлення автореферату пред'являються строгі вимоги.

Ад'юнкт – це особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в ад'юнктурі для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Актуальність теми – це важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності. Вона характеризує співвідношення між тим, що з даної проблеми вже відомо і що досліджується здобувачем уперше, і свідчить про те, для якої галузі науки чи виробництва мають цінність наукові результати дисертації.

Анкетування – це метод збору інформації за допомогою опитувального листка з певними запитаннями.

Апарат науковий – це основні положення, котрі визначають спрямованість, логіку та умови підготовки і проведення дослідження.

Аспірант – це особа, яка має повну вищу освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад'юнктурі) вищого навчального закладу або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Аспірантура – це основна форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів, яка організовується при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах, де є кваліфіковані кадри наукових керівників (доктори наук і професори), а також відповідна експериментальна база.

ББК – це бібліотечно-бібліографічна класифікація, в якій науки розміщені у послідовності, що об'єктивно притаманна явищам зовнішнього світу.

Бібліографія – це перелік книг, журналів, статей із вказівкою вихідних даних; покажчик літератури.

Варіант прогнозу – це кожний із можливих станів майбутнього розвитку процесів.

Викладач старший – це посада у вищих навчальних закладах, яка займає проміжне положення між викладачем (асистентом) та доцентом.

Виписки тематичні – це особливий спосіб запису змісту почутого, або прочитаного. Мета таких виписок – підготовка матеріалу для доповіді, повідомлення. Складанню виписок передуює добір необхідної літератури, її значення. На цій основі складається план, відповідно до якого добираються тематичні виписки.

Гіпотеза – це будь-яке припущення, здогадка тощо, істинність яких залишається невідомою і які слугують для попереднього пояснення та передбачення нових явищ, подій та фактів. Гіпотеза виникає тоді, коли набуте знання вже не може забезпечити розуміння сутності явища.

Докторант – це особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і зарахована до докторантури для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Дослідження емпіричне – це наукове дослідження, яке передбачає отримання фактофіксуючого знання.

Дослідження лонгітюдне – це вид повторного дослідження, в процесі якого здійснюється тривале періодичне спостереження за одними й тими ж особами як членами соціуму або соціальними об'єктами.

Дослідження міждисциплінарні – це форма організації дослідження, яка передбачає співпрацю між представниками різних дисциплін у вирішенні комплексної практичної або наукової проблеми.

Дослідження наукове – це цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають у вигляді системи понять, законів, теорій.

Дослідження панельне – це різновид повторного дослідження, метою якого являється вивчення змін, що відбуваються в якійсь частині соціуму протягом певного проміжку часу.

Дослідження польове – це соціологічне дослідження, яке спрямоване на безпосереднє і всебічне вивчення соціально-географічного об'єкта в нормальних природних умовах, в соціальному контексті його повсякденного життя.

Дослідження прикладні – це дослідження, які мають на меті розв'язання тих чи інших практичних питань і проблем.

Дослідження фундаментальне – це дослідження, яке має на меті розкрити сутність явищ, знайти глибинні, сховані підстави дійсності, дати їй наукове пояснення. У результаті таких досліджень створюється теорія.

Експеримент – це спосіб отримання інформації про кількісну та якісну зміну показників діяльності й поведінки об'єкта в результаті впливу на нього деяких керованих і контрольованих факторів (перемінних).

Етика дослідження – це поширення моральних норм на процес дослідження і на його результати.

Задача – це ціль діяльності, дана у визначених умовах, яка потребує для свого досягнення адекватних цим умовам засобів.

Закон науковий – це особливий різновид гіпотези, яка має підтвердження практикою і чітко відображує об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки.

Закономірність – це об'єктивний, суттєвий і постійно діючий (повторюваний) зв'язок явищ природи і суспільного буття. Найбільш суттєві і загальні закономірності називаються законами.

Здобувач – це особа, яка прикріплена до ад'юнктури і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в ад'юнктурі.

Інтерв'ю – це цілеспрямована бесіда, ціль якої отримати відповіді на запитання, які передбачені програмою дослідження. Залежно від числа респондентів розрізняють індивідуальні та групові інтерв'ю.

Картотека – це перелік усіх матеріалів з якоїсь певної тематики.

Класифікація – це певне групування об'єктів за якоюсь єдиною ознакою чи за певною сукупністю ознак.

Конспект – це короткий, але зв'язний і послідовний переказ змісту статті, розділу книжки, брошури, лекції тощо. Іншими словами – це універсальна форма запису почутого і прочитаного, в якій знаходять місце і план, і тези, і виписки, і цитати, і самостійні спостереження, зауваження. Основною особливістю конспекту є його логічність, стислість.

Кластер – це група територіальних одиниць (регіонів), що мають подібні тенденції чи особливості розвитку.

Контент-аналіз – це метод дослідження текстів, документальної інформації. До речі, документальною називають інформацію, яка фіксована в друкованому або рукописному тексті, на магнітній стрічці, кіноплівці тощо.

Концепція – це теорія, переведена в алгоритм розв'язання конкретної проблеми. Концепція не має таких суворих обмежень, як теорія. Наукові засади концепцій включають закони, принципи, ідеї, гіпотези, припущення, факти, об'єднані єдиною методологічною платформою, яка забезпечує певну цілісність дослідницької програми та визначає її загальний напрям.

Матеріали наукових конференцій – це збірник коротких повідомлень про розробки наукових проблем, встановлення та дослідження наукових фактів тощо.

Мета дослідження – це запланований результат дослідження. Мета дослідження має бути досягнутою в результаті роботи, про що чітко говориться у висновках.

Метод дослідження – це сукупність мислених логічних і практичних дій (операцій, процедур, алгоритмів), які мають на меті розв’язання певного наукового пізнавального завдання.

Метод науки – це сукупність дослідницьких дій, що застосовують для здобуття нових знань.

Методи загальнонаукові – це такі засоби і прийоми досліджень, що можуть бути використані після внесення до них певних уточнень та модифікацій в усіх науках. Серед загальнонаукових можна назвати методи абстрагування і конкретизації, індукції та дедукції, аналізу і синтезу, моделювання, формалізації, структурування, макетування, алгоритмізації, прогнозного управління, класифікації, експертних оцінок, тестування тощо.

Методика – це сукупність прийомів, способів дослідження, порядок їх застосування та інтерпретації отриманих за їх допомогою результатів. Вона залежить від характеру об’єкта дослідження; методології; мети дослідження; розроблених методів; загального рівня кваліфікації дослідника.

Методи конкретно-наукові – це такі методи наукового дослідження, які використовуються в окремих науках або у споріднених групах наук. За цією ознакою вони поділяються відповідно на спеціальні та міждисциплінарні. До перших з них належить, наприклад, метод суспільно-географічного районування. Серед міждисциплінарних методів можна назвати метод картографування тощо.

Методи філософські – це такі засоби наукового пізнання, які спрямовані на використання під час проведення наукових досліджень категорій, положень, принципів і законів певних філософських систем. Одним із найвідоміших філософських методів являється діалектична логіка.

Методологія – це філософське вчення про методи пізнання, наука про побудову людської пізнавальної діяльності.

Моделювання – це процес заміни реального об’єкта дослідження його спрощеним аналогом (моделлю), який у достатній мірі зберігає основні властивості об’єкта і дає можливість дослідити їх для одержання нової інформації про останній.

Моделювання географічне – це процес побудови, вивчення і використання географічних моделей в практичній і теоретичній діяльності.

Модель – це матеріальна чи уявна конструкція, котра в процесі пізнання відбиває і заміщує об’єкт дослідження та що при її безпосередньому вивченні отримуються знання про даний об’єкт.

Монографія – це наукове видання, що містить наявність, розробку, обґрунтування (дослідження) певної теми (проблеми).

Навчання дистанційне – це педагогічна технологія, яка ґрунтується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації для доставки навчального матеріалу та спілкування.

Новизна – це критерій якості інформації (результатів наукових досліджень), який відбиває суспільно значимі нові знання, факти, дані, отримані в результаті дослідження чи практичної діяльності. Критерій новизни відбиває змістовну сторону результату, ступінь його оригінальності. У залежності від результату на перший план може бути висунута теоретична новизна (концепція, принцип і т.д.) чи практична (правило, рекомендація, методика, вимога, засіб і т.д.), чи обидва види одночасно.

Об'єкт дослідження – це частина матеріального світу, на яку спрямована увага дослідника.

Опитування – це метод безпосереднього спілкування з людьми з метою одержання первинної інформації.

Парадигма – це сукупність найбільш суттєвих елементів наукової теорії чи теорій, викладена у конструктивній, сприйнятній для практики формі.

План – це попередня форма запису прочитаного. Він передує тезам та конспекту – більш складним та змістовнішим формам нотування. Змістовні тези не можливі без попередньо складеного чіткого плану, хоча зміст і обсяг плану та тез можуть відрізнятися. Вдало сформовані тези включають у себе всі основні питання, які має відбивати план. Ці питання у тезах доповнюються положеннями, що розкривають окремі аспекти мікротем.

План-проект – це реферативне викладення питань, розміщених в логічному порядку, на основі чого й повинен викладатися весь зібраний дослідником матеріал. Послідовність та логічність визначається відповідними задачами дослідження, поставленими на початку для розкриття мети дослідження.

Поняття – це форма мислення, відображає загальні, істотні властивості чи відношення для певної сукупності предметів, явищ, процесів.

Предмет дослідження – це певний аспект, бік об'єкту дослідження, його досліджувані якості. Предмет міститься в межах самого об'єкта.

Проблема – це результат усвідомлення в науці проблемної ситуації, пов'язаної з труднощами розвитку подальшого пізнання.

Прогноз – це результат наукового передбачення змін у розвитку будь-яких процесів у цілому та окремих складових зокрема на підставі даних про напрямки, характер та особливості їх попереднього розвитку.

Прогнозування – це процес наукового передбачення зміни станів об'єкту дослідження упродовж фіксованого відрізка часу в майбутньому.

Протиріччя в науці – це невідповідність між теорією та досвідом, мисленням та практикою в процесі її розвитку, яка періодично виникає в науці.

Процес – це послідовна зміна станів, стадій розвитку будь-чого.

Районування – це територіальна систематизація, яка являє собою процес розчленування території на відносно цілісні частини. Кожен район відрізняється від класів, таксонів, типів насамперед унікальністю свого місцезнаходження (просторовим фактором).

Респондент – це опитуваний, що відповідає на питання анкети чи приймає участь в інтерв'ю як об'єкт дослідження.

Реферат – це доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел або виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.

Реферування – це виклад основного змісту документа (статті, книги) у короткій формі чи складання резюме документа.

Рецензія – це стаття, метою якої є критичний огляд якого-небудь наукового чи художнього твору; відгук на наукову працю чи який-небудь здобуток перед їх публікацією, захистом. Висвітлює зміст рецензованого документа і дає критичну оцінку як його окремим положенням, так і документу в цілому.

Робота кваліфікаційна – це підсумкова робота студента-випускника, яка засвідчує його фаховий рівень, а також рівень знань, умінь та навичок щодо роботи з науковою літературою, виявляє самостійність у підході до вирішення проблемних питань, які постають у процесі роботи над обраною темою.

Робота курсова – це робота на певну тему, яка передбачає опрацювання наукових, законодавчих, навчальних джерел, забезпечує їх об'єктивний виклад на основі відповідного аналізу та засвідчує суб'єктивний ступінь самостійності, уміння застосовувати здобуті знання та набуті навички, розкриває дослідницькі вміння та здібності.

Робота магістерська – це спеціальна форма наукової роботи, яка передбачає опрацювання наукових, законодавчих, навчальних, архівних (у тому числі рукописних) джерел на вищому у порівнянні з дипломною роботою, рівні, забезпечує об'єктивний виклад опрацьованого матеріалу на основі відповідного аналізу та засвідчує суб'єктивний ступінь самостійності, має свої кваліфікаційні ознаки.

Рубрикація – це розчленування тексту на складові частини, розподіл по рубриках (розділам, підрозділам у тексті); графічне відділення однієї частини від іншої, а також використання заголовків, нумерації і т.п. Рубрикація є зов-

нішнім вираженням композиційної структури наукового тексту і відбиває логіку наукового дослідження.

Рукопис – це здобуток писемності, написаний від руки; умовна назва форми фіксації здобутку (наукової праці); кваліфікаційні роботи мають вид рукопису.

Ситуація проблемна – це вираження невідповідності між ціллю дослідження та засобами її досягнення попередніми, існуючими в науці, методами та засобами – концептуальними і емпіричними способами і прийомами дослідження.

Спостереження – це метод отримання первинної інформації, що ґрунтується на безпосередньому візуальному та слуховому сприйнятті процесів та явищ, стосовно об'єкта, який вивчається.

Схема – це зображення, яке передає, зазвичай за допомогою умовних знаків і без дотримання масштабу, основну ідею будь-якого предмета, явища чи процесу та показує взаємозв'язок його головних елементів.

Тези – це стисло сформульовані основні положення прочитаного тексту, що вбирають суть висловленого. Якщо план допомагає представити структуру тексту та назвати його основні теми, то тези розкривають суть всієї текстової інформації.

Теорія – це система понять, суджень, уявлень, гіпотез, закономірностей і законів про найбільш загальні, необхідні й сутнісні зв'язки у певній предметній області знань.

Теорія наукова – це вид теорії, який має справу з сутнісним, закономірним.

Термін – це спеціальне слово, або словосполучення, яким позначають кожне поняття.

Тест – це короткочасне стандартне завдання, виконання якого може служити показником розвитку певних психічних функцій (спостережливості, пам'яті, мислення, уяви, уваги); наявності чи відсутності рівня певних знань, умінь, навичок, якостей вихованості; ступеня готовності людини до певної професії; інтересів, думок, здібностей людини.

Типологія – це метод наукового пізнання, за яким множина об'єктів розчленовується та ґрунтується на основі узагальненої ідеалізованої моделі – типу.

Тренд – це загальна тенденція, траєкторія розвитку.

УДК – це Універсальна десятикова класифікація друкованих творів та документальних матеріалів. Використання УДК дає можливість єдиної систематизації інформаційних матеріалів, зручності при вузькоспеціалізованому виборі інформації та в процесі обміну інформацією між країнами.

Узагальнення – це спроба передати загальну думку розділу, або цілої авторської праці одним реченням.

Факт науковий – складні елементи основного наукового знання, основа об'єктивних властивостей процесів, об'єктів, речей. На основі аналізу фактів встановлюються закономірності, формулюються закони, гіпотези тощо.

Формалізація – це процедура виділення окремих властивостей чи відношень географічних об'єктів, які представляють головний інтерес для дослідника, при відповідному абстрагуванні від інших його характеристик.

Форми фіксації даних – це способи представлення інформації, зібраної в ході дослідження – текстові і графічні (графіки, таблиці, схеми, гістограми, діаграми).

Цитата – це порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки. Цитата обов'язково береться в лапки.

Шкала – це послідовність чисел, що служить для кількісної оцінки яких-небудь величин.

*Додаток Б***КОРОТКИЙ СЛОВНИК СТАЛИХ І СИНОНІМІЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ
НАУКОВОГО ТА ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ**

- анотація (статті)
- бажаний ефект
- базуватися... на
- без сумніву
- безперечно; цього не можна заперечити
- безпосередньо після
- безсумнівно; безперечно; безумовно; будьте певні; обов'язково; напевно
- беручи все до уваги; зважаючи на все; враховуючи все; в підсумку;
- беручи до уваги, враховуючи
- більш за все
- більш того
- більшість
- будь-яким способом (чином)
- були визначені
- бути автором
- бути важливим
- в кількох словах; коротко кажучи
- взагалі кажучи; у загальних рисах
- виникає питання
- відверто кажучи
- говорячи без перебільшення
- дивно, але; як не дивно
- до вашого відома
- до речі; між іншим
- до того ж; крім того; ще один доказ того, що...
- з одного боку...; з іншого боку
- з цього погляду; з цієї точки зору
- за визначенням
- за винятком; плюс-мінус
- за загальною думкою; як усі вважають (кажуть); за словами усіх
- за наявними відомостями
- за цих обставин, за існуючим станом речей, за теперішніх умов
- загалом кажучи; взагалі; у загальних рисах

- залежно від обставин
- звичайно; без сумнівів
- і все інше; і так далі; тощо
- і на додаток; більше того; що ще важливо відмітити
- і не дивно; немає нічого дивного; нічого дивуватися; цілком природно
- і тому подібне; і таке інше; як кажуть; що називається
- коротко кажучи; коротше кажучи; в двох словах
- краще сказати; точніше сказати
- крім того; по-друге
- майже; по суті; фактично; все одно що
- між іншим
- на додачу; до того ж; крім того
- на думку когось; як хтось вважає (каже); згідно
- на закінчення
- на нашу думку
- на черзі
- навряд чи можна назвати
- над усе; передусім; насамперед; в першу чергу; головним чином
- наскільки нам відомо; наскільки ми знаємо (можемо судити)
- немає найменшого сумніву; ні крихти сумніву; немає підстав для сумніву
- ні в якому разі; аж ніяк; ні в якій мірі
- окрім; за виключенням; як би не; на додаток
- отже; отож; виходить; значить; так-от
- перш ніж сказати; перед тим як сказати; перш ніж продовжити
- підсумовуючи все сказане; коротше кажучи
- повернемося до теми нашої розмови; повернемося до теми обговорення
- повертаючись до цього питання
- повинен вам сказати
- поза всяким сумнівом
- по-перше; насамперед; передусім; в першу чергу; перш за все; спочатку
- почати з того, що
- справа в тому, що; йдеться про те, що; мова йде про те, що
- у кінцевому підсумку; кінець кінцем
- фактично
- цілком імовірно
- що стосується решти; щодо решти
- щось подібне; щось на зразок

Додаток В
УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК
ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

Автореферат	— <i>abstract</i>	Об’єкт дослідження	— <i>object of study;</i>
Актуальність теми	— <i>actuality of theme;</i>	Парадигма	— <i>paradigm;</i>
Аспірантура	— <i>graduate;</i>	Поняття	— <i>notion ;</i>
Відтворення населення	— <i>play population;</i>	Предмет дослідження	— <i>subject of study;</i>
Гіпотеза	— <i>hypothesis;</i>	Проблема	— <i>problem;</i>
Демографія	— <i>demography;</i>	Промисловість	— <i>industry;</i>
Дисертація	— <i>thesis;</i>	Районне планування	— <i>regional planning;</i>
Закономірність	— <i>regularity;</i>	Регіональна політика	— <i>regional policy;</i>
Інфраструктура	— <i>infrastructure;</i>	Реферування	— <i>summarization;</i>
Класифікація	— <i>classification;</i>	Рецензія	— <i>review;</i>
Конспект	— <i>outline;</i>	Світова економіка	— <i>world economy;</i>
Концепція	— <i>concept;</i>	Система поселень	— <i>the system of settlements;</i>
Матеріали наукових конференцій	— <i>materials of conferences;</i>	Сталий розвиток	— <i>sustainability;</i>
Мета дослідження	— <i>the aim of the study;</i>	Суспільна географія	— <i>human geography;</i>
Метод дослідження	— <i>research method</i>	Теорія	— <i>theory;</i>
Метод науки	— <i>scientific method;</i>	Територіальна організація суспільства	— <i>territorial organization of society;</i>
Методика	— <i>method;</i>	Термін	— <i>time;</i>
Моделювання	— <i>modeling;</i>	Управління	— <i>management;</i>
Монографія	— <i>monograph;</i>	Урбанізація	— <i>urbanization;</i>
Мотивація	— <i>motivation;</i>	Фактор	— <i>factor.</i>

Додаток Г

АНГЛОМОВНА СТРУКТУРА РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

MY THEASIS

1. The subject of my thesis is the renewable energy of Kharkov region.
2. Renewable energy includes solar energy, water energy, wind energy and geothermal energy.
3. Renewable energy resources in the Kharkov region have great potential.
4. Using of solar and wind energy are perspective.
5. The development of renewable energy is important because our country lacks energy and so the topic of my work is relevant.

REFERENCING

I Вступ	
1. The article I'm going to give a review is taken from a scientific magazine, I think.	Стаття, яку я хочу проаналізувати з наукового журналу, я думаю.
2. The headline of the article is.....	Заголовок статті
3. It is written by a world ecologist.	Вона написана світовим екологом .
II Основна частина	
1. The topic of the article is	Тема статті
2. The article is also devoted to the problem of.....	Стаття також присвячена проблемі..
3. The events take place nowadays.	Події відбуваються у наш час
4. At the beginning of the article the author describes ...	На початку статті автор описує..
5. The article has some interesting facts:	Стаття містить деякі цікаві факти:
III Висновок	
1. In conclusion the author says....	У закінченні автор говорить
IV Моя думка	
1. From my point of view the article is interesting for everyone	З моєї точки зору, стаття є цікавою для кожного.
2. I think it also important for my studies.	Я вважаю її важливою для мого навчання.

Додаток Д
ДЕЯКІ ВИДИ НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИХ РОБІТ

Форма	Структура
Доповідь	➤ назва ➤ в коротких вступних положеннях висвітлюється науково-практична цінність теми ➤ сутність теми, основні наукові пропозиції ➤ висновки та пропозиції
Тези доповіді	➤ назва ➤ основні положення доповіді ➤ основні висновки та пропозиції
Наукова стаття	➤ назва ➤ вступні положення ➤ короткі дані про методику дослідження ➤ аналіз власних наукових досліджень та їх узагальнення ➤ висновки та пропозиції ➤ список використаних джерел ➤ посилання на використані джерела інформації
Науковий звіт	➤ коротке викладення плану та програми закінчених етапів наукової роботи ➤ значимість попередньої роботи, її цінність для науки та практики ➤ детальна характеристика використаних методів ➤ наявність нових наукових результатів ➤ підсумки дослідження з виділенням невирішених питань ➤ висновки і пропозиції ➤ список використаних джерел ➤ посилання на використані джерела інформації
Реферат	➤ вступна частина ➤ основний текст ➤ висновки ➤ список використаних джерел ➤ посилання на використані джерела інформації
Монографія	➤ вступ ➤ докладно та всесторонньо досліджується та висвітлюється якась одна з проблем чи тема ➤ висновки по кожному розділу ➤ загальні висновки ➤ список використаних джерел ➤ посилання на використані джерела інформації

Додаток Е

**РОЗРОБКА РОЗГОРНУТОГО ПЛАНА
(ПЛАНА-ПРОЕКТА) НАУКОВОЇ РОБОТИ**

Змістовно-дослідницькі запитання:

ВСТУП:

- ❖ обґрунтування вибору теми дослідження, визначення її актуальності;
- ❖ формулювання наукової проблеми;
- ❖ визначення мети та завдань дослідження, які будуть вирішені для розкриття теми;
- ❖ визначення об'єкту та предмету дослідження;
- ❖ обґрунтування обраних методів та методики дослідження;
- ❖ використанні джерела інформації в загальному вигляді;
- ❖ структура роботи.

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ:

- ❖ етапи розвитку проблеми;
- ❖ ступінь розробки проблеми;
- ❖ сучасний стан проблеми;
- ❖ закономірності, які необхідно виявити через проведення аналізу історичного розвитку проблеми.

ОСНОВНА ЧАСТИНА ДОСЛІДЖЕННЯ:

- ❖ розщеплення (поділ основних запитань на підпитання, пункти і т.д.);
- ❖ розкриття протиріч, що містяться в проблемі та розробка основного питання проблеми;
- ❖ визначення методів дослідження кожного питання (підпитання);
- ❖ визначення запитань, для вирішення яких у даний момент немає можливостей та можливі міри для їх вирішення в подальшому;
- ❖ формулювання деяких попередніх висновків по розділам.

ВИСНОВКИ:

- ❖ формулювання основних результатів дослідження;
- ❖ висновки про вирішення головного запитання проблеми;
- ❖ визначення нового, що досягнуто при розробці проблеми;
- ❖ акцентування уваги на положеннях, що розроблені автором роботи особисто;
- ❖ пропозиції по реалізації досягнутих результатів;
- ❖ встановлення проблем суміжного значення, що були виявлені при вирішенні проблеми та визначення шляхів можливого їх вирішення.

*Додаток Ж***ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ НАУКОВОЇ РОБОТИ
ДО ЗАХИСТУ**

1. Тема (назва) наукової роботи не розкривається в положеннях, які виносяться до захисту.
2. Положення даються коротко, схематично, детально не розкриваються і не показують наукового «обличчя» дослідника, його наукових ідей.
3. Новизна та теоретична значимість не виділяються, невміло формулюються.
4. Не витримується наукова термінологія, замість загальноприйнятих термінів вживається розмовно-побутова лексика. Порушується науковий стиль передачі та подачі наукових матеріалів.
5. Загальні висновки не передають змісту основних розділів, не дають можливості побачити багатство науково-дослідних результатів, наукових досягнень.
6. Список використаних джерел при написанні наукової роботи включає книги, дисертації та статті, що не завжди відносяться до теми дослідження. Досить часто перераховуються застарілі джерела, незначні статті з журналів та навіть газет. Список використаних джерел оформляється з помилками та порушеннями загальноприйнятого стандарту.
7. Досить багато зустрічається орфографічних, синтаксичних та стилістичних помилок.

Додаток 3

**ПЕРЕЛІК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ
В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ
ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ СТУДЕНТАМИ**

- Вестник Московского университета (серия география)
- Вестник РАН (серия географическая)
- Вестник Санкт-Петербургского университета (серия 7 геология. география)
- Вестник Санкт-Петербургского университета (серия 5 экономика)
- Вісник НАН України
- Вісник Харківського університету (серія географія, геологія, екологія)
- Вопросы статистики
- Вопросы экономики
- Демографія та соціальна економіка
- Економіка України
- Економіка. Фінанси. Право
- Економіст
- Економічний часопис – XXI
- Регіональна економіка
- Статистика України
- Україна: аспекти праці
- Український географічний журнал
- Український соціум
- Часопис соціально-економічної географії

Навчально-методичне видання

Немець Людмила Миколаївна
Сегіда Катерина Юріївна
Кравченко Катерина Олександрівна

**НАУКОВИЙ СЕМІНАР – НОВІТНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-
ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

навчально-методичний посібник
для самостійної роботи магістрантів, які навчаються
за спеціальністю «Економічна та соціальна географія»
зі спецкурсу

Підписано до друку 28.08.2015. Формат 60х84/16. Гарнітура Таймс. Папір офсетний.

Друк різнографічний. Обл.-вид. арк.1,4. Ум.-друк. арк.2,0. Тираж 50 прим.

Надруковано ФОП Грицак С.Ю.: 61103, м. Харків, вул. Дерев'янка 7, к.86,
ЄДРПОУ 01.04.2000 № 24801750000144119, тел. (057) 343-75-62, e-mail: ekograf@i.ua